

MUZEUL SUCEAVA

9120 b.

STUDII

SI

MATERIALE

1969

MUZEUL SUCEAVA

STUDII ȘI MATERIALE

ISTORIE

SUCEAVA

1969

Colectivul de întocmirea volumului :

GRIGORE FOIT
MIRCEA IGNAT
MIRCEA HRIȘCĂ

Coperta și desenele :

MIRCEA HRIȘCĂ

Orice corespondență se va adresa :

Muzeul Suceava

Str. Ștefan cel Mare nr. 33

Suceava

Tel. 10.653

Toute correspondance sera

envoyée à l'adresse : Muzeul Suceava

Str. Ștefan cel Mare nr. 33

Suceava

ROUMANIE

CUVINT INAINTE

Apariția acestui volum de studii editat de Muzeul din Suceava constituie un eveniment de seamă în viața științifică și culturală a Sucevei, a acestui vechi și important oraș din Bucovina care în anii regimului democrat-popular este în continuă prosperitate și înflorire.

În paginile publicației de față sînt cuprinse studii și articole de arheologie și istorie scrise atît de muzeografi și cadre didactice din județul Suceava, cît și de unii cercetători de la București și Iași, colaboratori vechi și statornici ai acestui muzeu. Aceste articole, rod al preocupărilor științifice ale colaboratorilor muzeelor județului Suceava, interesează atît pe specialiști, cît și un public mai larg, care manifestă interes pentru cercetările desfășurate în cadrul muzeelor. Numărul mare de muzee din județul Suceava justifică apariția unei asemenea publicații, în care să se valorifice rezultatele muncii muzeistice și de cercetare științifică.

Salutînd cu satisfacție apariția volumului de „Studii și materiale”, urăm colaboratorilor noii publicații muzeistice din Moldova muncă rodnică și succes deplin în activitatea entuziastă de cercetare științifică.

Cu acest prilej ne exprimăm speranța că în viitor se vor continua și mai intens relațiile de colaborare între muzeografi suceveni și cercetătorii Academiei.

Prof. dr. doc. M. PETRESCU - DÎMBOVIȚA
Directorul Institutului de istorie și arheologie
al Filialei din Iași a Academiei R.S.R.,

CUPRINS

ADRIAN C. FLORESCU și SIMEON RAȚĂ Complexul de cetăți traco-getice (sec. VI-III î.e.n.) de la Stințești--Botoșani	9
GRIGORE FOIT, Așezarea dacică de la Siliștea Șcheli (sec. II-III e.n.)	23
SILVIA TEODOR și SIMEON RAȚĂ, Cercetări arheologice în așezarea din secolele II-III e.n. de la Medeleni, comuna Cucorâni	37
ALEXANDRU AL. VASILESCU, Drumurile „tătărești” în lumina noilor des- coperiri arheologice din județul Suceava	43
MIRCEA D. MATEI și OCTAV MONORANU, Așezarea omenească de la Suceava din sec. al XIV-lea în lumina cercetărilor arheologice	67
ALEXANDRU ANDRONIC, Cercetări de arheologie medievală privind epoca lui Ștefan cel Mare	77
NICOLAE CORIVAN, Aspecte din lupta pentru Unire în vechile județe Fălți- ceni, Dorohoi și Botoșani	87
MIRCEA IGNAT, Din istoricul cercetărilor arheologice din județul Suceava	93
Lista prescurtărilor	105

SOMMAIRE — INHALT

ADRIAN C. FLORESCU — SIMEON RAȚA, Die thraco-getischen Befestigungs- anlagen von Stîncești — Botoșani (6.—3. Jh. v.u.Z.)	9
GRIGORE FOIT, Die dazische Siedlung von Siliștea Scheii (2.—3. Jh. u.Z.) . . .	23
SILVIA TEODOR — SIMEON RAȚA, Les recherches archéologiques dans l'habitation des II-III-e siècles n.è. de Medeleni, commune de Cucorâni	37
ALEXANDRU AL. VASILESCU, Die „tatarischen“ Wege im Lichte der neuen archäologischen Forschungen vom Bezirk Suceava	43
MIRCEA D. MATEI — OCTAV MONORANU, L'habitat de Suceava au XIV-ème siècle dans la lumière des recherches archéologiques . . .	67
ALEXANDRU ANDRONIC, Die Mittelalterlichen archäologischen Forschungen die Epoche Stefans des Grossen betreffend	77
NICOLAE CORIVAN, Aspekte aus dem Kampf für die Vereinigung in den alten Bezirken Fălticeni, Dorohoi u. Botoșani	87
MIRCEA IGNAT, Aus der Geschichte der archäologischen Ausgrabungen im Bezirk Suceava	93
Liste des abréviations	105

COMPLEXUL DE CETĂȚI TRACO-GETICE (SEC. VI-III î.e.n.) DE LA STÎNCEȘTI — BOTOȘANI

Situat în marginea de sud a satului Stîncești și la o depărtare de circa 4 km de orașul Botoșani, acest complex fortificat se compune din două cetăți de pământ poligonale, alăturate una de cealaltă, delimitate ca atare prin val și șanț adiacent pe unele laturi sau prin pante înclinate pe altele, însumînd o suprafață totală de aproximativ 50 ha (fig. 1). Deși incintele lor sînt aproape egale (cetatea I, 22 ha ; cetatea II, 23 ha), ele diferă însă, una față de alta, prin dimensiunile elementelor de fortificație artificială, valul și șanțul¹.

În ceea ce privește cetatea I, valul are baza de 20—22 m și lățimea superioară de 4 m, iar înălțimea depășește actualmente 5 m. Șanțul, adiacent valului, este de secțiune trapezoidală, avînd lățimea superioară de 20—23 m și cea inferioară de 7,50 m, iar adîncimea sa, calculată de la baza inițială a valului, este de 6—7,20 m. Avînd în vedere aplatizarea pe care a suferit-o valul în decursul vremurilor, este foarte probabil ca înălțimea sa inițială să fi fost cel puțin egală cu adîncimea șanțului (circa 7 m). În sprijinul acestei ipoteze, ar pleda faptul că, baza actuală a valului fiind aproape egală cu înălțimea superioară a șanțului, iar valul s-a ridicat cu pământ rezultat din săparea șanțului. Deci, este firesc să admitem că înălțimea primului element de fortificație (valul) trebuie să fi fost egală cu adîncimea celui de al doilea element (șanțul). În apropierea colțului de E-NE al cetății I, valul a fost întrerupt din vechime, fiind vorba aici de o eventuală poartă de intrare. O altă întrerupere a valului se observă și pe latura de sud a cetății, fiind vorba, în acest caz, de o poartă de comunicare cu cetatea II (fig. 2).

Forma pentagonală cu colțurile rotunjite a cetății II este evidentă. Exceptînd o mică porțiune a laturii de SV, în rest cetatea II este delimitată integral de val și șanț, cu deosebire că elementele de fortificație respective sînt de dimensiuni mai reduse. Astfel, valul este lat la bază de 14—16 m, iar la partea superioară de 2—2,50 m ; înălțimea sa este de 3—3,50 m.

1. Ridicarea topografică a obiectivului arheologic de la Stîncești-Botoșani a fost făcută de ing. Constantin C. Florescu de la DRDP — Iași.

Șanțul adiacent, de secțiune trapezoidală, are lățimea superioară de 11—12 m, iar cea inferioară de numai 3,50—4 m ; adâncimea sa, calculată de la baza inițială a valului, este de circa 4,50—5 m.

Importanța obiectivului de la Stîncești — Botoșani a fost relevată pentru prima dată în 1954 de către Anton Nițu și Neculai Zaharia, în urma unor cercetări de suprafață efectuate la fața locului². Interesul pentru acest complex fortificat avea să se amplifice ulterior prin descoperirea în 1957 a unei amfore de Chios, fragmentare, databilă în sec. VI—V î.e.n. Firește că prezența elementelor de civilizație greacă în nordul Moldovei, la mijlocul mileniului I, ridică noi ipoteze privind istoria traco-geților din regiunile aflate în vecinătatea estică a Carpaților în perioada premergătoare puterii statelor de sub conducerea lui Burebista.

Incepute în 1960, săpăturile arheologice au continuat, an de an, pînă în 1967 inclusiv³, însumînd o suprafață de circa 5000 mp. Firește că, raportată la imensitatea incintelor celor două cetăți, suprafața afectată de cercetările noastre nu depășește limitele unui sondaj, avînd ca scop final depistarea principalelor probleme ridicate de obiectivul arheologic de la Stîncești — Botoșani. În acest sens, planul de săpătură a abordat trei teme fundamentale :

1. Raportul stratigrafic dintre elementele de fortificație-valul și șanțul — ale fiecărei cetăți și locuirea din incintele respective ; precizarea structurii valului (secțiunile L, L1, t1—t3).

2. Determinarea etapelor de evoluție (stratigrafia) și totodată precizarea în ce măsură ar putea fi vorba de o locuire, eventual în imediata vecinătate a cetăților, cel puțin pentru o anumită etapă, dincolo de val și șanț.

3. Cercetarea laturilor delimitate prin pante abrupte — cum este cazul mai ales în cetatea I — pentru a preciza în ce măsură în zonele respective n-ar putea fi vorba, eventual, de anumite lucrări de fortificație suplimentare, realizate de mina omului (secțiunea p1).

Prezentînd rezultatele celor opt campanii de săpături, trebuie să relevăm mai întîi că locuirea s-a limitat exclusiv la incintele celor două cetăți

2. Cf. A. Nițu și N. Zaharia, *Informații sumare cu privire la Cetatea de la Stîncești (Botoșani)* în SCIV, VI, 1—2, 1955, p. 333—334.

3. În cursul celor opt campanii, săpăturile au fost executate de un colectiv, variînd de la un an la altul, alcătuit din : Adrian C. Florescu, Simeon Rață, Marilena Florescu, Mihai Todircean, Virginia Macovei și studenții : Petre Constantinescu, Dumitru Vicoveanu, D. Dănulescu, Mihai Irimia și Mircea Ignat.

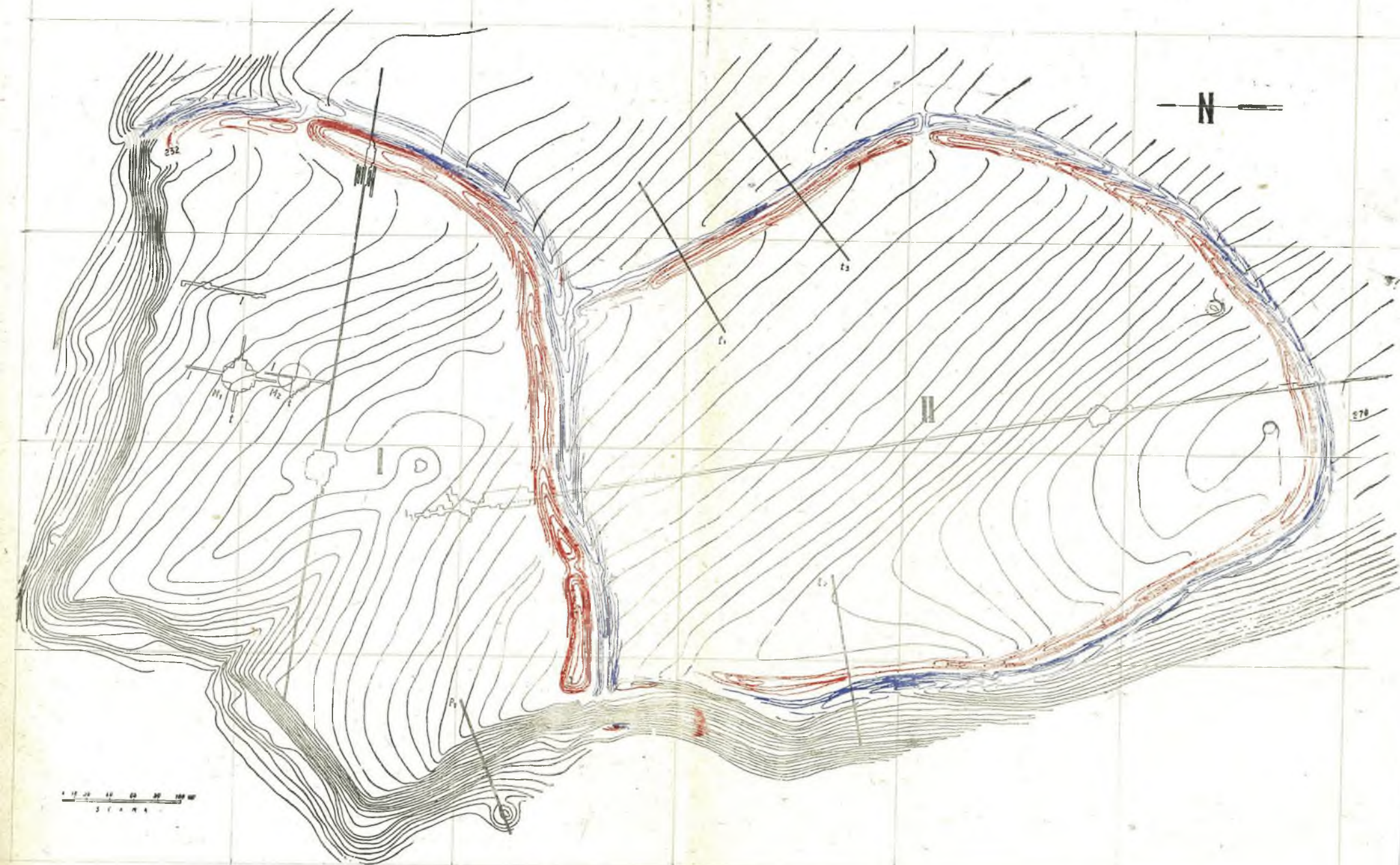

Fig. 1. — Stințești — Botoșeni. Planul cetății I și II.

LEGENDA:
 CURBE NATURALE — negru
 CURBE VAL — roșu
 CURBE ȘANT — albastru

— mai îndelungată în cetatea I și de o durată mai scurtă în cetatea II — nefiind documentată în imediata lor vecinătate exterioară, dincolo de val și șanț. Faptul că materialul arheologic ilustra o locuire mai îndelungată

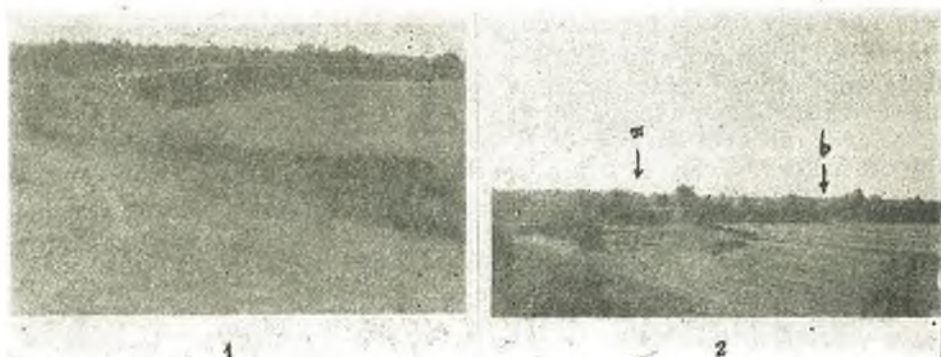

Fig. 2.— Stîncești — Botoșani, cetatea I. 1, valul de la latura de sud ; 2, capătul de nord al secțiunii I₁ (a) și „poarta” de comunicare cu cetatea II (b).

în cetatea I ne-a determinat să acordăm prioritate acestui obiectiv, fără a neglija însă cu totul cetatea II. Atragem atenția, din capul locului, că slaba densitate a solului arheologic, pe anumite porțiuni lipsind chiar cu desăvîrșire — consecință a risipirii complexelor de locuire pe o suprafață atît de mare, totalizînd după cum am văzut aproape 50 ha — au creat dificultăți în stabilirea cu exactitate a etapelor de evoluție ale obiectivului nostru.

În ceea ce privește locuirea din incinta cetății I — fără a exclude anumite rezerve — relevăm existența a patru faze de evoluție, fiecare din ele avînd un conținut mai mult sau mai puțin conturat. Prima fază s-ar data între mijlocul secolului al VI-lea și sfîrșitul primei jumătăți a secolului al V-lea î.e.n. ; din această vreme, datează construirea cetății, ca atare, prin săparea șanțului și amenajarea valului, cea de a doua fază, foarte puțin conturată, a cărei existență este admisă deocamdată mai mult ipotetic, ar cuprinde a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n. pînă în pragul secolului al IV-lea î.e.n. Faza următoare, a treia în succesiunea cronologică, s-ar data în secolul al IV-lea, extinzîndu-se eventual pînă la începutul secolului al III-lea î.e.n. În sfîrșit, ultima etapă de locuire, din interiorul cetății I, ar data din secolul al III-lea î.e.n., limita sa cronologică superioară plasîndu-se în a doua jumătate sau poate chiar la finele acestui secol.

În inventarul ceramic, predomină cu desăvîrșire specia autohtonă de tradiție hallstattiană lucrată cu mîna. Subliniem lipsa decorului canelot

sau fațetat ca și a luciului metalic, ceea ce indică o diminuare totală a tră-săturilor clasice ale ceramicii hallstattiene. Privită în ansamblu, ceramica de la Stîncești — Botoșani reprezintă un aspect hallstattian tardiv cu premize latenoide (fig. 3/1—5). În ciuda unei evoluții atât de îndelungate (sec. VI — III î.e.n.), este dificil de sesizat, cel puțin pentru moment, deosebiri ale specificului ceramic autohton de la o fază la alta. Relevăm însă frecvența, în ultimele două faze, a brielor în relief crestate sau alveolate, dispuse în sensuri rectangulare, a ceramicii grafitate și prezența cu totul sporadică a fragmentelor ceramice lucrate la roată. Semnificativă este prezența încă din faza cea mai veche (secolele VI—V î.e.n.) a elementelor de import helenice, constînd din fragmente de amfore. De altfel, atragem atenția că prezența acestor elemente constituie unul din principalele criterii de datare a diferitelor complexe de locuire, totodată elementul de bază pentru deosebirea unei faze ceramice de alta. Astfel, menționăm prezența amforelor de Chios (fig. 3/6) în prima fază (secolele VI—V î.e.n.) și acelea

Fig. 3. — Stîncești — Botoșani, cetatea I. Ceramică autohtonă (1—5) și de import helenică (6). 1, 4, 6 : sec. VI—V î.e.n. (niv. 1) ; 2, 3, 5 : sec. al IV-lea î.e.n. (niv. 3, cu locuințe de suprafață).

thasiene sau sinopiene (secolele IV—III î.e.n.) în cea de a treia fază. Subliniem absența elementelor ceramice de factură „bastarnică“, ceea ce permite datarea limitei cronologice superioare a locuirii din cetatea I înainte de finele secolului al III-lea î.e.n.

În afară de ceramică, menționăm, în toate fazele de evoluție, prezența virfurilor de săgeată de bronz „scitice“, (fig. 4/1—4) a perlelor din pastă sticloasă colorate multiplu în ochiuri (fig. 4/6—7) ca și a obiectelor de bronz și fier (fig. 4/5); relevăm că obiectele din fier apar mai numeroase în ultima fază în complexele căreia constatăm destul de numeroase fragmente de șgură din fier, indiciul unei intensificări a metalurgiei fierului în perioada respectivă.

În ceea ce privește complexele de locuire, distingem două tipuri: semibordeie și locuințe de suprafață. Semibordeiele au groapa de formă quasiovală cu diametrii de 2,50—3,50 x 3—4 m și adâncimea de 0,25—0,45 m; în zona centrală a gropii semibordeiului, s-a identificat, aproape în toate cazurile, un locaș de formă cilindrică cu diametrul de 0,25—0,35 m și adânc de 0,30—0,60 m, care adăpostea probabil partea inferioară a unui stîlp central, destinat să sprijine întreaga suprastructură, îndeosebi acoperișul. Locuințele de suprafață afectează, de regulă, o porțiune variind între 25 și 50 mp. Menționăm, însă, și un complex de locuire, cu o suprafață de circa 300 mp.; din nefericire, nu s-a putut preciza dacă în acest caz este vorba de una sau poate cel puțin două sau mai multe locuințe. Delimitînd în plan o formă rectangulară, locuințele de suprafață sînt construite dintr-un schelet lemnos, constînd din pari și nuiile, acoperit cu lut amestecat cu paie sau frunziș. În unele cazuri, s-au semnalat pe suprafața bucăților de lipituri de pereți calcinate o pojghiță de 1—2 mm de carbonat de calciu; am avea astfel un indiciu în sprijinul ipotezei că pereții acestor locuințe ar fi fost văruiți.

Deși aparțin unor faze cronologice diferite, complexele de locuire semnalate (30 de semibordeie și 7 locuințe de suprafață) apar de obicei la același nivel, fiind vorba doar în rare cazuri de o suprapunere. Fără a exclude unele rezerve, determinate de caracterul limitat al cercetării noastre, menționăm că locuirea în semibordeie ar caracteriza prima (sec. VI—V î.e.n.) și ultima (sec. al III-lea î.e.n.) fază de evoluție, în timp ce penultimei faze (sec. al IV-lea î.e.n.) i-ar corespunde integral locuințele de suprafață; nu putem preciza, deocamdată, tipul de locuință specific celei de a doua faze de locuire, databilă în mod ipotetic în a doua jumătate a sec. al V-lea î.e.n. pînă în pragul sec. al IV-lea î.e.n. Menționăm, însă, că gropile semibordeiilor din ultima fază (sec. al III-lea î.e.n.), spre deosebire de acelea aparținînd primei faze de locuire, sec. VI—V î.e.n., se caracterizează printr-un pămînt de umplutură negru-măzăros, în care apar relativ frecvente bucăți mai mari sau mai mici din șgură de fier.

În afară de complexele de locuire, mai trebuie să amintim aici și cele 26 gropi cu resturi menajere, în general de dimensiuni reduse și sărace în material arheologic.

Deși incinta cetății II depășește oarecum ca dimensiuni pe acelea ale cetății I, locuirea aici — cel puțin în lumina rezultatelor obținute pînă

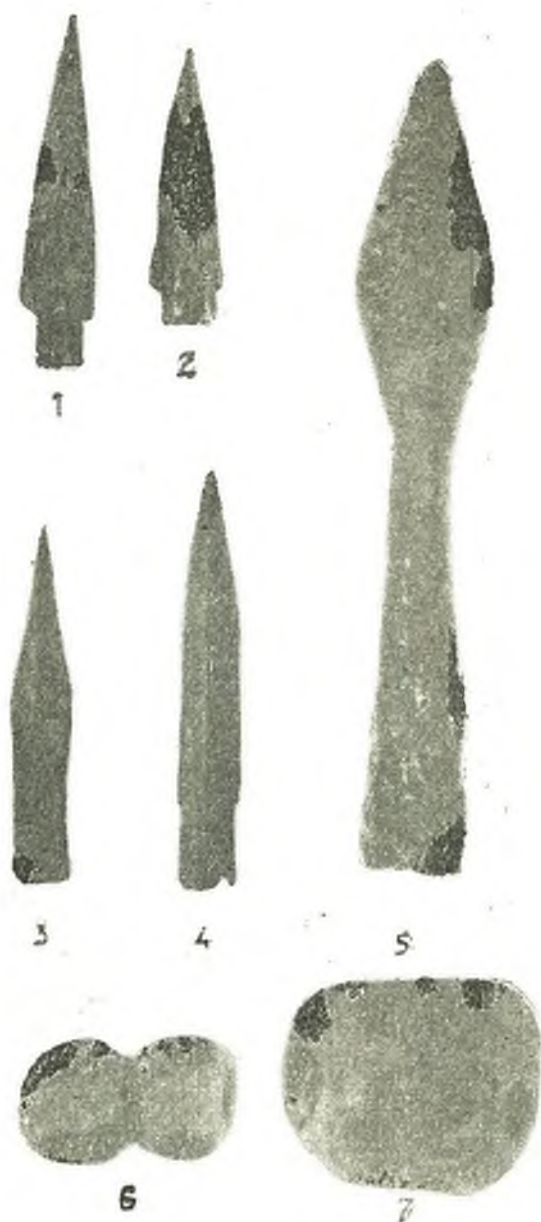

Fig. 4. — Stințești — Botoșani, cetatea I. Virfuri de săgeată din bronz (1—4), virf de lance de fier (5) și perle din pastă sticloasă colorate multiplu în ochiuri (6—7).

în prezent — se limitează numai la perioada corespunzătoare fazei a treia (sec. al IV-lea î.e.n.), determinată în cetatea I. Deocamdată, au fost semnalate două locuințe de suprafață, din care s-a cercetat integral numai una. Este vorba de o locuință rectangulară cu o suprafață de 7 x 6 m, avînd dușumeaua cu circa 15—20 mm mai jos decît suprafața respectivă a solului de călcare, prevăzută în zona centrală cu un par pentru susținerea acoperișului. Deosebit de important este faptul că, sub dărîmăturile acestei locuințe, a fost descoperit un complex de obiecte de importanță incontestabilă. Este vorba de două cnemide din bronz, în stare fragmentară, două psalii de bronz avînd capetele în formă de cap de vultur, două figurine umane mult mai schematizate, din lemn, placate cu foaie de aur, precum și un sceptru (?) sau piesă de harnasament (?) din piele (?) placată cu foaie de aur, constituind o reprezentare zoomorfă complexă : capul în formă de cap de mistreț ; zonă mediană, corpul unui pește ; coada, o coadă de pasăre, probabil vultur. Aceste piese, de o deosebită valoare, urmează a fi studiate și prezentate odată cu publicarea detaliată a rezultatelor definitive ale cercetărilor noastre.

Pentru a încheia această succintă prezentare, cîteva observațiuni asupra valului. În general — cu mici deosebiri de la una la alta la ambele cetăți — structura valului este simplă, fiind ridicat prin depozitarea pe mal a pămîntului rezultat cu ocazia săpării șanțului. La valul cetății I, s-au constatat două refaceri succesive a pantei posterioare — panta dinspre incintă. Refacerea cea mai recentă, constînd din balast (pămînt amestecat cu o mare cantitate de cioburi, oase și „chirpic“ ars), corespunde cu toată certitudinea ultimei faze de locuire din incinta cetății I (sec. al III-lea î.e.n.) ; refacerea anterioară, constînd dintr-un balast mai puțin accentuat ca atare (pămînt amestecat cu foarte puține cioburi, „chirpic“ ars și oase), corespunde probabil fazei precedente (eventual sec. al IV-lea î.e.n.).

În ceea ce privește cetatea II, spre deosebire de cetatea I, valul prezintă în interior un nucleu de formă prizmatică, cu secțiunea trapezoidală regulată, din pămînt compact, bine bătătorit, înalt de maximum 1 m, peste care s-a așezat o umplutură din nisip amestecat cu pietre (fig. 5).

Dacă avem în vedere că suprafața afectată de cercetările celor opt campanii de săpături reprezintă de abia 1/100 (!) din suprafața întregului obiectiv de la Stîncești—Botoșani, este firesc ca formularea unor concluzii să manifeste o anumită rezervă.

Din cele prezentate pînă aici, reiese că cetatea I a cunoscut o îndelungată evoluție, databilă între a doua jumătate a sec. al VI-lea și sec. al III-lea î.e.n., în timp ce cadrul cronologic al cetății II nu ar depăși cu mult limitele sec al IV-lea î.e.n. Pare ciudat, dar, probabil, nu lipsită de semnificație, limitarea locuirii, în ultima fază (sec. al III-lea î.e.n.), la incinta cetății I ; prin urmare, în măsura în care datele disponibile actualmente constituie expresia unei realități obiective, în perioada respectivă (adică sec. al III-lea î.e.n.) ar fi vorba de abandonarea cetății II. Firește că se impune a găsi o explicație asupra faptului că, în sec. al III-lea î.e.n., traco-geții de la Stîncești—Botoșani, restringîndu-se în cetatea I, revin la tipul de locuință anterior sec. al IV-lea î.e.n., la semibordeie. Așadar,

pentru a rezuma cele arătate pînă aici, în evoluția obiectivului nostru, se conturează mai multe etape. În prima etapă, databilă între a doua jumătate a sec. al VI-lea și finele sec. al V-lea î.e.n., este vorba de construirea cetății I și locuirea exclusivă — în semibordeie — în incinta acesteia. Etapa următoare, sec. al IV-lea î.e.n., ni se prezintă ca o etapă de prospe-

Fig. 5. — Stîncești — Botoșani, cetatea II. Secțiune prin val.

ritate, exprimată în construirea cetății II și prin aceasta în dublarea suprafeței locuibile (reamintim că incinta cetății I are 22 ha, iar a cetății II 23 ha) ; în locul semibordeiilor, apar acum locuințele de suprafață. În sfîrșit, în ultima etapă, constatăm o restrîngere a suprafeței locuibile la jumătate față de perioada precedentă, iar locul locuințelor de suprafață, masiv

constituite, îl iau semibordeiele; tot acum, o dată cu abandonarea cetății II, înregistrăm o refortificare a cetății I prin refacerea valului.

Evident că toate aceste fapte sînt mai întîi de toate reflexul unor anumite împrejurări istorice, pe care trebuie să le avem în vedere.

Perioada căreia aparține obiectivul arheologic de la Stîncești—Botoșani (sec. VI-III î.e.n.) coincide, pe de o parte, cu manifestarea în întreg spațiul carpato-dunărean a fenomenului scitic, iar pe de altă parte, către sfîrșitul acestui interval de timp, cu penetrația pe teritoriul Moldovei, dinspre nord, a neamurilor bastarne. Alături de alte cetăți de același tip (pînă în prezent în Moldova se cunosc aproximativ 30 de obiective de acest fel, toate fiind situate în regiunile fortificate natural, din centrul și nord-vestul acestei provincii), complexul fortificat de la Stîncești — Botoșani ilustrează măsurile defensive luate de triburile traco-getice din zona răsăriteană a spațiului carpato-dunărean împotriva acestor amenințări. Dacă pînă la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n. pericolul scitic nu a avut un caracter atît de pregnant, reducîndu-se la simple incursiuni, el se amplifică simțitor în deceniile următoare. După cum se știe, presați de sarmați, dinspre Don, o parte din triburile scitice din stepele nord-pontice se repliază dincoace de gurile Dunării în Dobrogea, unde intră în conflict cu regii macedoneni. În acest complex de împrejurări, n-ar fi exclus ca o parte din triburile scitice să fi ales o altă cale de repliere, și anume, direct spre vest, către Carpații orientali, pătrunzînd adînc astfel în teritoriul triburilor traco-getice, unde produc mari perturbări. O asemenea înclăștare etnică a prilejuit anumite consecințe, pentru moment, populației autohtone din zonele respective. Este de aceea foarte probabil că, spre finele sec. al IV-lea î.e.n., unele din cetățile traco-getice din centrul și nordul Moldovei să fi avut de suferit, în anumite cazuri (ca de exemplu la Stîncești—Botoșani), ele fiind chiar abandonate o perioadă de timp, pentru ca viețuirea să-și reia firul în deceniile imediat următoare.

În această ipoteză, ar putea fi explicată la Stîncești abandonarea cetății II, curmarea perioadei de prosperitate cu locuințe de suprafață, restrîngerea viețuirii exclusiv la incinta cetății I și revenirea aici la locuirea în semibordeie, indiciul unei pauperizări a modului de viață, consecință a înclăștării etnice traco-scitice de la finele sec. al IV-lea î.e.n.

Dar în noua fază (databilă în sec. III î.e.n.) care începe, se ivește spectrul unei alte amenințări : pericolul bastarnic. Restrîngîndu-se în incinta cetății I, traco-geții de la Stîncești iau măsuri prin amplificarea elementelor de fortificație existente, ceea ce ar explica refacerea valului prin adăugarea unui strat de balast în zona posterioară, gros uneori de 0,50—0,75 m.

Dar problema complexului fortificat de la Stîncești—Botoșani nu trebuie privită numai sub aspectul relațiilor dintre traco-geții autohtoni și neamurile învecinate de la est sau nord. La Stîncești—Botoșani, ca și în cazul celorlalte cetăți documentate în Moldova, este vorba în primul rînd de un adevărat centru urban, politico-administrativ, de reședința unui șef de trib traco-get a cărui autoritate se extindea pe o zonă mai mult sau mai puțin îndepărtată de jur împrejur. Acest centru puternic fortificat servea, în împrejurări de perturbare, ca loc de refugiu și apărare pentru

populația așezărilor deschise — „rurale” — din jur, aflate sub autoritatea șefului de trib respectiv. Astfel, poate fi explicată la Stîncești — Botoșani slaba densitate a solului arheologic și incinta de dimensiuni atât de mari. Dimensiunile unei asemenea incinte aveau în vedere tocmai posibilitatea adăpostirii în caz de pericol a unei populații numeroase, care, în condiții normale, nu locuia în cetate, ci în așezările nefortificate din jur.

Pentru a încheia această scurtă prezentare, este necesar să subliniem că materialul arheologic rezultat în urma săpăturilor noastre ne permite să admitem cu certitudine că, sub aspectul cultural, traco-geții din nordul Moldovei nu sînt cu nimic mai prejos decît confracții lor de la Dunărea de Jos. Prezența la Stîncești — Botoșani, încă din prima fază (sec. VI-V î.e.n.), a elementelor de civilizație helenică este de o deosebită importanță. Sub înfrîurirea civilizației helenice, prelucrînd însă creator aceste influențe primite din mediul sudic sclavagist grecesc, se creează treptat premisele unei culturi superioare — în ciuda perturbărilor scito-bastarne — cultură care avea să atingă culmea prosperității sale începînd cu ultimul veac înaintea erei noastre.

Lipsa la Stîncești a resturilor de locuire ulterioare finelui sec al III-lea î.e.n. ne face să admitem că viețuirea în această așezare fortificată a fost curmată de invazia bastarnilor în nordul Moldovei.

Desigur că acest fapt nu poate constitui indiciul unei discontinuități etnico-culturale, în regiunile din vecinătatea de est a Carpaților. Incetarea viețuirii în obiectivul de la Stîncești—Botoșani o dată cu apariția bastarnilor pe teritoriul Moldovei trebuie explicată prin aceea că, în noul complex de împrejurări creat, astfel de așezări fortificate își pierd sensul. Fără a fi dislocată sau anihilată sub aspectul etnic, populația traco-getică din nordul Moldovei avea să-și continue evoluția, pentru ca, în prima jumătate a sec. I, să fie integrată în teritoriul puterii statale de sub conducerea lui Burebista.

ADRIAN C. FLORESCU ȘI SIMEON RAȚA

DIE THRAKO-GETISCHEN BEFESTIGUNGSANLAGEN VON
STÎNCEȘTI—BOTOȘANI (6. — 3. Jh. v.u.Z.)

ZUSAMMENFASSUNG

1960—1967 wurde in den thrako-getischen Befestigungsanlagen (6. — 3. Jh. v.u.Z.) von Stîncești — Botoșani (Nordmoldau) Ausgrabungen ausgeführt.

Die Anlage besteht aus zwei nebeneinander liegenden Festungen (I und II) auf einer Fläche von ungefähr 50 Ha. Die Festungen sind von Wall und Graben oder von einem steilen Abhang begrenzt.

Der Wall der ersten Burg ist an der Basis 20 — 22 m breit und hat eine Höhe von über 5 m; der anliegende Graben mit trapezoidalen Querschnitt ist oben 20—23 m, unten 7,50 m breit, und 6 — 7,20 m tief. Der Wall der zweiten Burg ist an der Basis 14—16 m breit und 3 — 3,50 m hoch; der Graben ist oben 11 — 12 m unten 3,50 — 4 m breit und hat eine Tiefe von 4,50 — 5 m.

Durch die Ausgrabungen konnte man beweisen, dass nur der Innenraum der Festungen bewohnt war, da ausserhalb des Walles und des Grabens keine Spuren vorhanden sind. Die Besiedlung der Burg I war von längerer Dauer, und zwar konnten vier Entwicklungsphasen festgestellt werden, nämlich:

Die erste, welche die zweite Hälfte des 6 Jhs. und die erste Hälfte des 5. Jhs. umfasst; die zweite Phase, die in die zweite Hälfte des 5. Jh. fällt und bis zum Beginn des 4. Jhs. reicht — diese Phase stützt sich fast nur auf Annahmen, da sie archäologisch ungenügend erfassbar ist —; die letzten zwei Phasen gehören dem 4, bzw. dem 3. Jh. an.

Wall und Graben wurde schon in der ersten Phase angelegt (6. — 5. Jh. v.u.Z.). Was die zweite Burg anbelangt, wurde diese im 4. Jh. gebaut und die Besiedlung fand nur während desselben Jahrhunderts statt.

Die in den Burgen aufgefundene Keramik weist grösstenteils ein lokales verspätetes hallstädtisches Gepräge auf. Dazu gesellen sich griechische Importstücke, besonders Amphoren; so sind für die erste Phase (6.—5. Jh.) die Amphoren von Chios, für die dritte (4 Jh.) die von Thasos und diejenigen von Sinope kennzeichnend. In den letzten zwei Phasen, bzw. dem 4.—5. Jh., erscheinen jedoch auch spärliche Reste von einheimischer Scheibengedrehter Keramik.

Ausser der Keramik sind anzuführen: „skythische“ Bronzefeilspitzen (in allen Phasen), und besonders in den zwei letzten Phasen (4.—3. Jh. v.u.Z.), vielfarbige Perlen aus Glaspaste, sowie auch Eisengegenstände.

Auf Grund der bisher zur Verfügung stehenden Angaben sind drei Perioden zu unterscheiden. Die erste Periode (1. und 2. Phase) kennzei-

chnet sich durch halbversenkte Erdhütten, die sich lediglich im Innern der Burg I befinden. In der zweiten Periode (3. Phase), sind die Häuser grösser und an der Erdoberfläche gebaut. Zugleich wurde die Siedlungsfläche verdoppelt durch den Bau der Burg II. Daraus kann man schliessen dass diese Periode der Blütezeit der Befestigungsanlagen von Stințești entspricht.

Die letzte Periode (4. Phase) stellt im Vergleich zu den Vorhergehenden einen Rückschritt dar, und zwar wohnt man wieder in halbversenkten Erdhütten, die Burg II wird verlassen und die Besiedlung beschränkt sich lediglich auf die Burg I.

Der befestigte Komplex von Stințești kann einerseits mit skythischen Bewegungen gebracht werden (6.—4. Jh.) Karpaten—Donauraum in Verbindung andererseits an das Auftreten der Bastarnen, am Ende des 3. Jhs. gebunden sein. Neben den typologischen gleichen Burgen — in der Moldau sind ungefähr 30 bekannt—lässt die besprochene Befestigung Anlage die Verteidigungsmassnahmen erkennen welche die thrakischen Stämme der östlichen Gebiete des Karpaten—Donauraumes gegen die skythische und bastarnische Gefahr trafen.

Während es sich vom 6. bis zum 4. Jh. bloss um skythische Streifzüge handelte, ist es anzunehmen dass in der zweiten Hälfte des 4 Jhs. unter dem Druck der Sarmaten ein Teil Skythen sich nach Westen wendeten, um einen kürzeren Weg zu den Ostkarpaten einzuschlagen, und dass dieses bei den thrakischen Stämmen der heutigen Moldau starke Verwirrung hervorrief.

Dieses verursachte vermutlich die Verarmung der einheimischen thrakischen Bevölkerung wodurch der Blütezeit der Burgen von Stințești ein Ende gesetzt wurde. Im 4. Jh. wurde die Burg II verlassen, die Bewohner zogen sich auf die Burg I zurück und bauten wieder halbversenkte Erdhütten. Aber in dieser letzten Phase (3. Jh.), die unmittelbar auf das Verschwinden des skythischen Elementes folgt, wird die Burg von Stințești von einer anderen Gefahr bedroht, dem Auftauchen der Bastarnen. Aus diesem Grunde wurde vermutlich die Burg I aufs Neue befestigt und zwar durch den Wiederaufbau des Walles der um 0,50—0,70 m erhöht wurde. Das Fehlen jedweder Spur aus der Zeit nach dem 3. Jh. könnte vermuten lassen dass durch das Erscheinen der Bastarnen im Norden der Moldau das Leben in der Burg aufhörte.

Die befestigte Anlage von Stințești ist besonders wichtig weil sie in ersten Reihe als Sitz eines thrakischen Stammeshauptlings anzusehen ist ; gleichzeitig stellt sie einen politischen Verwaltungszentrum dar, dessen Machtbereich sich über eine bestimmte Gebietszone im Umkreis der Burg erstreckte.

Ohne Zweifel dienten die Befestigungen in Zeiten der Gefahr auch als Zufluchtsorte für die anwohnende Bevölkerung. Auf diese Weise könnten sich die spärlichen archäologischen Funde erklären lassen, und ebenso die ungewöhnlich grossen Ausmasse der beiden Burgen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Stîncești—Botoșani. Plan der Burg I und II.
- Abb. 2. — Stîncești—Botoșani, Burg I. 1, Der südlich gelegene Wall ;
2, Der nördliche Teil der Sektion L₁ (a) und das Umgangstor
in die Burg II (b).
- Abb. 3. — Stîncești—Botoșani, Burg I. Einheimische Keramik (1—5)
und von griechischer Abstammung (6). 1,4,6 : VI—V Jh. v.u.Z.
(1. Niveau); 2, 3, 5: IV Jh. v.u.Z. (3. Niveau, mit oberflächlichen
Wohnungen).
- Abb. 4. — Stîncești—Botoșani, Burg I. Pfeilspitzen aus Bronze (1—4) ;
Eiserne Lanzespitze (5) und vielfarbige Perlen aus Glaspaste
(6—7).
- Abb. 5. — Stîncești—Botoșani, Burg II. Sektion durch den Wall.

AȘEZAREA DACICĂ DE LA SILIȘTEA ȘCHEII

(sec. II-III e.n.)

Pe siliștea de la Șcheia, situată la circa 600 m spre sud-vest de marginea satului cu același nume, pe malul stîng al pîrîului Șcheia și în imediata apropiere de albia acestuia, în anii 1959—1960, s-au desfășurat ample lucrări de construire a terasamentului pentru linia ferată Suceava-Păltinoasa. Cu acest prilej, pe o suprafață de aproximativ 5 ha, au ieșit la iveală numeroase fragmente ceramice și alte materiale, care indicau prezența acolo a unor așezări omenști.

Data fiind întinderea apreciabilă a suprafeței pe care se aflau asemenea materiale și mai ales datorită împrejurării că, la acea dată, aceste materiale constituiau o noutate remarcabilă pentru întreaga regiune, ele ducînd la concluzia că pe această zonă se afla o așezare dacică din primele secole ale e.n., s-a luat hotărîrea de a se efectua aici săpături de salvare pe porțiunile unde lucrările menționate mai permiteau această intervenție.

Cercetările făcute¹ au cuprins o suprafață de aproape 430 mp, săpîndu-se patru șanțuri și șase casete de diferite dimensiuni. Numeroasele gropi din care s-a scos pămînt de pe acest șantier ne-au lipsit, de cele mai multe ori, de posibilitatea stabilirii unor legături statigrafice între diversele complexe arheologice sesizate, nepermițînd, în același timp, extinderea săpăturii.

Au fost determinate următoarele complexe :

a) Locuințe și vetre.

În caseta 5, la adîncimea de circa 0,50 m de la nivelul actual, a fost dezvelită podeaua lutuită a unei locuințe de suprafață, de la care s-a păstrat nederanjat doar colțul de sud-vest pe aproape 12 mp (fig. 1). Pe această suprafață se păstra și vatra locuinței, de circa 1 mp, marcată de multe resturi de cenușă și o ardere mai intensă decît a restului podelei. Parțial,

1. Lucrările s-au desfășurat în 1960 și 1961 în cadrul șantierului arheologic Suceava. Din colectiv au făcut parte Grigore Foit, Marioara Nicorescu și Tamara Constantiniuc.

s-au păstrat chirpiciile de la pereții de sud și de vest. Peretele de vest pare a fi avut o lungime de peste 4 m. Locuința a fost distrusă de un incendiu. Din ea nu s-au mai păstrat, însă, decât pete de pământ ars la cenușiu, ceea ce dovedește că, după distrugere, locuința a suferit operațiile unei nivelări. Datorită stării rele de conservare, nu s-au putut stabili dimensiunile. De pe podea, au fost culese fragmente de ceramică dacică, provenind de la vase din pastă poroasă, lucrate cu mîna, cît și de la vase din pastă roșie și cenușie, de bună calitate, lucrate la roată.

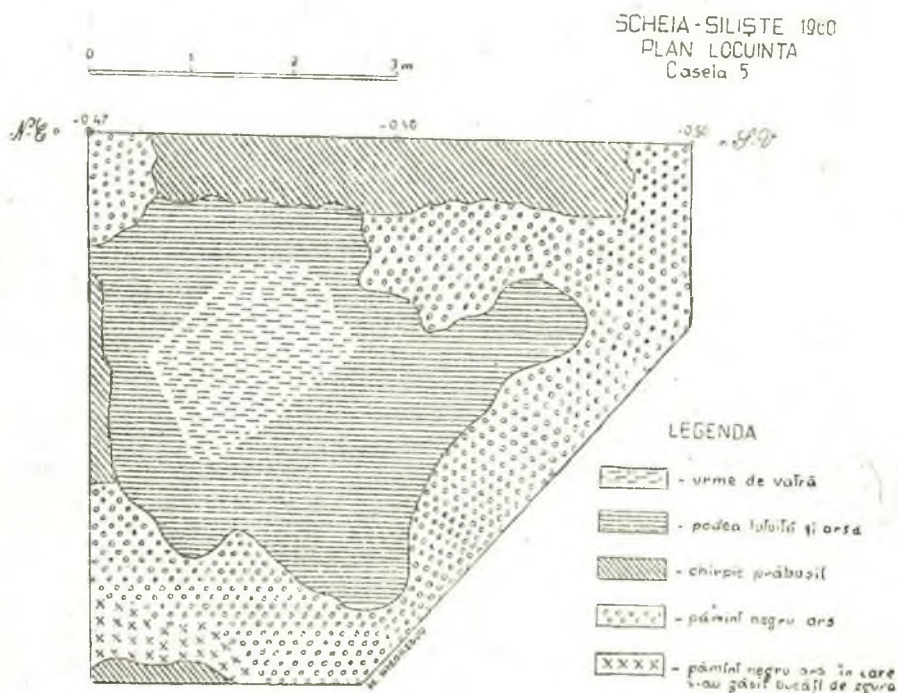

Fig. 1. — Planul locuinței descoperite în caseta 5.

În caseta 4, la adîncimea de 1 m, au fost descoperite resturile unei alte locuințe, răspîndite pe o suprafață de circa 1 mp. După materialul ceramic descoperit, s-a stabilit că aceasta era contemporană cu prima. Nu s-a păstrat nimic din podea.

Supraveghindu-se lucrările de pe șantierul arătat, s-au mai putut surprinde și alte urme, destul de prost păstrate, de la locuințe contemporane cu cele menționate. În aceleași condiții, au fost sesizate și urmele unei

vetre izolate, de circa 0,50 mp, cu formă elipsoidală, situată la adîncimea de peste 1 m de la nivelul actual al solului. Pe lîngă o apreciazabilă cantitate de cenușă, pe suprafața vetrei s-a găsit ceramică fină, roșie și cenușie, ca și din cea lucrată cu mîna.

b) Cuptoare².

Au fost descoperite trei cuptoare de ars oale.

Primul, în ordinea descoperirii și cu cea mai mare capacitate, este la numai cîțiva metri de locuința menționată din caseta 4. Partea superioară a cuptorului era în cea mai mare parte distrusă de lucrări recente, păstrîndu-se mai bine doar partea de nord-vest a acestuia, iar în rest doar puțin din bază. Cuptorul este de tipul aceloră cu grătar și cu camera superioară în formă de calotă sferică. Camera inferioară este despărțită în două de un perete, care continuă pînă la gurile de alimentare cu lemne de foc.

Camera inferioară, în întregul ei, are un diametru de 2,10 m și înălțimea de 0,60—0,65 m. Peretele median are o grosime de 0,40—0,50 m. Latură de sud-est a camerei inferioare este căptușită cu două plăci groase de gresie, una de 1 m în lungime și înaltă de 0,60 m, înfiptă în pămînt circa 0,15 m, iar a doua, în continuarea celei dintîi, este mai mică și pătrunde în galeeria ce dă spre gura cuptorului, avînd lungimea de 0,60 m. Fără îndoială că, încălzindu-se, pietrele contribuiau la păstrarea unei temperaturi înalte și constante și asigurau peretele împotriva unor eventuale deteriorări. Galleriile de la gurile de dare a focului (fig. 2) pînă la cele două compartimente ale camerei inferioare sînt de 1,40 m lungime, 0,40—0,50 m înălțime și 0,50—0,60 m lărgime, fiind săpate orizontal. Compartimentele camerei inferioare și canalele de la gurile de alimentare ale acestora sînt săpate în pămînt viu, de culoare galbenă. Partea superioară a acestora este alcătuită din pămînt purtat de culoare galbenă, amestecat cu negru. Peretele despărțitor — ars complet la partea superioară — păstrează un simbură nears la bază, de culoare galbenă.

Grătarul, în grosime de 0,20—0,25 m, este lucrat din pămînt amestecat cu paie și pleavă și a fost construit inițial pe un schelet din nuiiele. El a fost întărit prin ardere, ca și galeriile de la gurile de alimentare a celor două compartimente ale camerei de ardere, a căror parte superioară era alcătuită din pămînt purtat. Pereții galeriilor celor două guri de alimentare au fost arși la roșu pe o grosime de 0,05—0,08 m.

Din grătarul cuptorului s-a păstrat *in situ* doar o mică parte cu două din orificiile ce-l străbăteau. Acestea au diametrul de 0,07 m și sînt situate lîngă peretele despărțitor al camerei inferioare, urcînd oblic, spre partea centrală a grătarului. Un alt orificiu, mai îndepărtat și păstrat

2. Intre timp, s-au publicat și cele două cuptoare descoperite la Butnărești, de genul cuptoarelor 1 și 3 de la Siliștea Șcheii — vezi Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vîrteșcoiu-Polenești. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, în SCIV, XVII, 1966, 3, p. 489 și urm.

doar fragmentar, este orientat vertical. În interiorul celor două compartimente ale camerei de ardere, au fost găsite părți suficient de mari din grătar, prăbușite în interiorul acestora, după părăsirea cuptorului. Orificiile acestor părți din grătar au diametrul între 0,05-0,07 m, fiind ceva mai largi spre cele două extremități. Distanța dintre orificii, în măsura în care a pu-

SCHEIA - SILISTE 1960
SECȚIUNE CUPTOR - I-

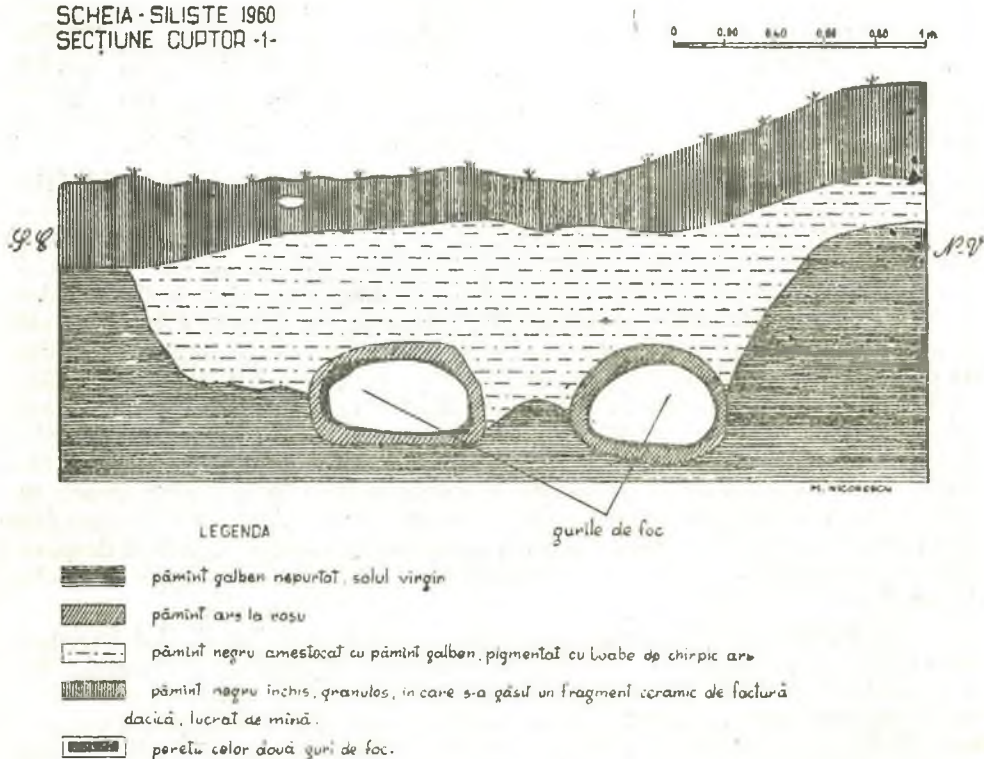

Fig. 2. — Secțiune prin cuptorul I.

tut fi stabilită, variază între 0,10 și 0,15 m. Era, deci, asigurată repartizarea echilibrată a orificiilor, în vederea unei arderi egale a vaselor.

În peretele din fundul cuptorului, (opus gurilor lui) la punctul de contact dintre grătar și peretele despărțitor al camerei inferioare, au putut fi determinate două canale, cu diametrul de aproximativ 0,20 m, care pornesc oblic dinspre cele două compartimente ale camerei inferioare și se unesc deasupra peretelui despărțitor al acestora, după care urcă vertical sub forma unei răsflători. Cu prilejul golirii cuptorului, s-au găsit numeroase

fragmente ceramice de factură superioară, lucrate la roată, atât de culoare roșie, cât și cenușie. Pe lângă acestea, din cele două compartimente ale camerei inferioare, au fost scoase cantități apreciabile de cărbuni de nuiele și de la butuci de lemn de esențe diferite. Pereții camerei de ardere, precum și ceea ce s-a păstrat din camera superioară, prezintă o puternică zgurificare la suprafață și ardere la roșu în adâncime pînă la circa 0,15 m. Camera superioară, în formă de cupolă, are diametrul bazei de 2,20 m, distinguindu-se două rinduri de lipituri la pereți.

De la al doilea cuptor — numerotat în ordinea descoperirii — nu s-a păstrat decît gura de dare a focului, iar aceasta numai parțial. Ea coboară în pantă de 30° — 40° și se întrerupe la un moment dat, fiind tăiată de groapa unui al treilea cuptor. Gura celui de-al doilea cuptor este slab arsă și are lățimea de circa 0,40 m. După toate probabilitățile, acesta a fost folosit puțin timp. Din interiorul gurii, au fost scoase fragmente ceramice lucrate la roată, roșii și cenușii, dar și lucrate de mină. În față există o scobitură — redusă ca suprafață — puțin adîncită (circa 0,30 m), pentru fochist.

Cel de al treilea cuptor, de același sistem cu primul, a avut o întrebuințare mai îndelungată. În camera superioară, se pot distinge cinci lipituri. Mai bine păstrată, ea ajunge la 0,70 m înălțime de la grătar. Relativ bine s-a păstrat și grătarul, la care s-au putut număra 25 orificii. De o capa-

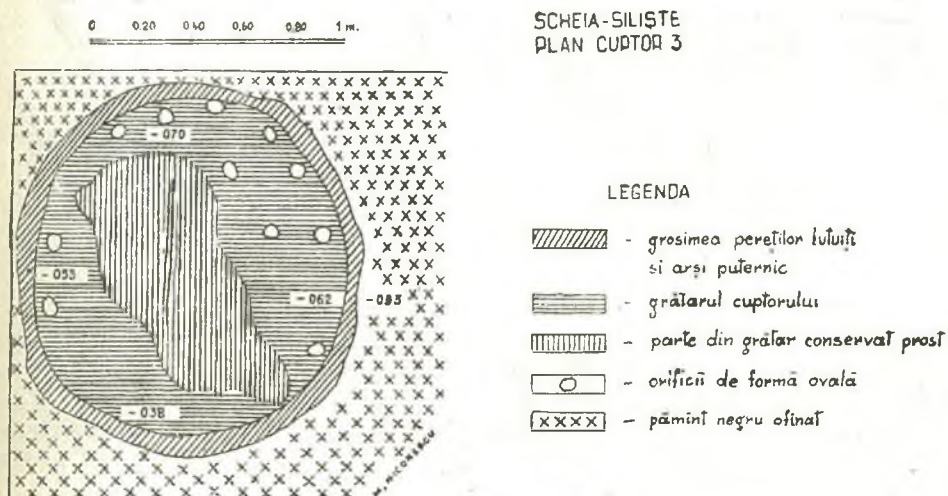

Fig. 3. — Planul cuptorului III.

citate mai redusă (fig. 3), cuptorul are diametrul bazei camerei superioare — și aceasta în formă de cupolă — de 1,30 m și grătarul de 0,10—0,20 m grosime. Camera inferioară, prevăzută și aci cu perete despărțitor, are înălțimea de 0,60 m. Peretele median dintre camerele de ardere este gros de

0,20—0,25 m, ceea ce dă cuptorului o mai mare capacitate de ardere a combustibilului și de acumulare de jeratic. Arderea pereților este mult mai profundă decât la primul cuptor, depășind pe alocuri 0,20 m, iar arderea

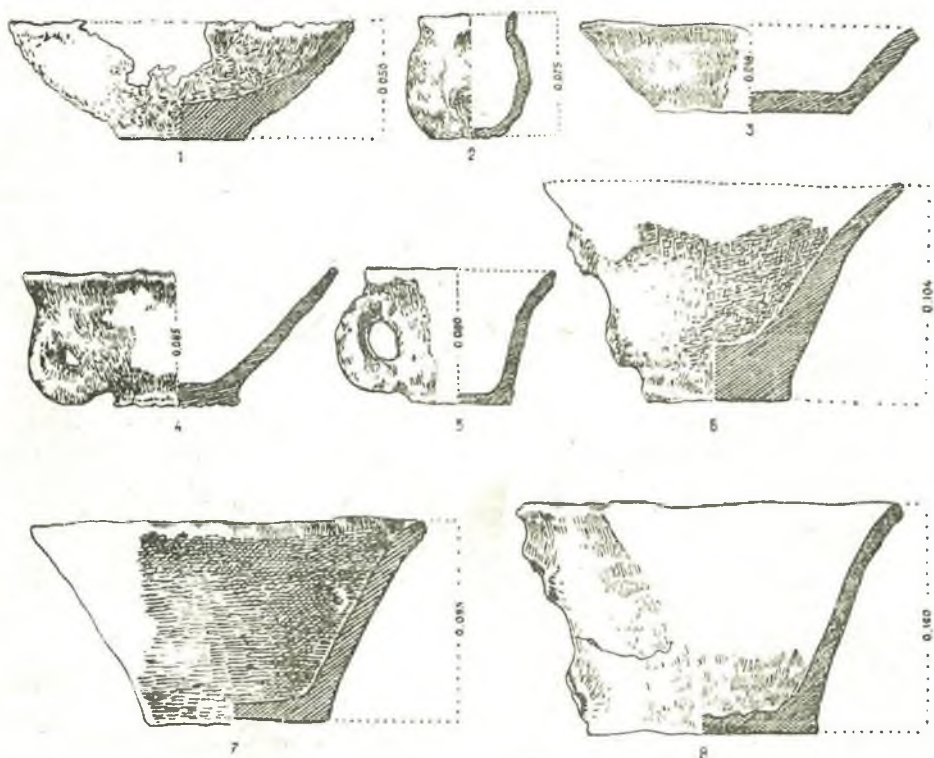

Fig. 4. — Ceramică dacică lucrată cu mâna.

peretelui median este complet vineție. Cuptorul a fost săpat cu circa 0,30 m mai adânc în pământul viu (galben) decât primul, ajungând la 0,90 m adâncime la al treilea. Cele două guri de dare a focului sînt de circa 0,40 m lățime și 0,35 m înălțime, iar galeriile ce duc de aici la cele două compartimente ale camerei inferioare sînt mult mai scurte decât la primul cuptor, ele nedepășind 0,50 m în lungime.

În lipitura cuptorului, a fost găsită o monedă de argint, în cea mai mare parte distrusă prin ardere îndelungată. Piesa face parte dintr-o emisiune a lui Antoninus Pius (138—161) sau Marcus Aurelius (161—180)³.

3. Lucrările de conservare și determinare s-au efectuat la Institutul de arheologie al Acad. R.S. România, pentru care mulțumim și pe această cale tov. Bucur Mitrea, C. Preda și M. Palade.

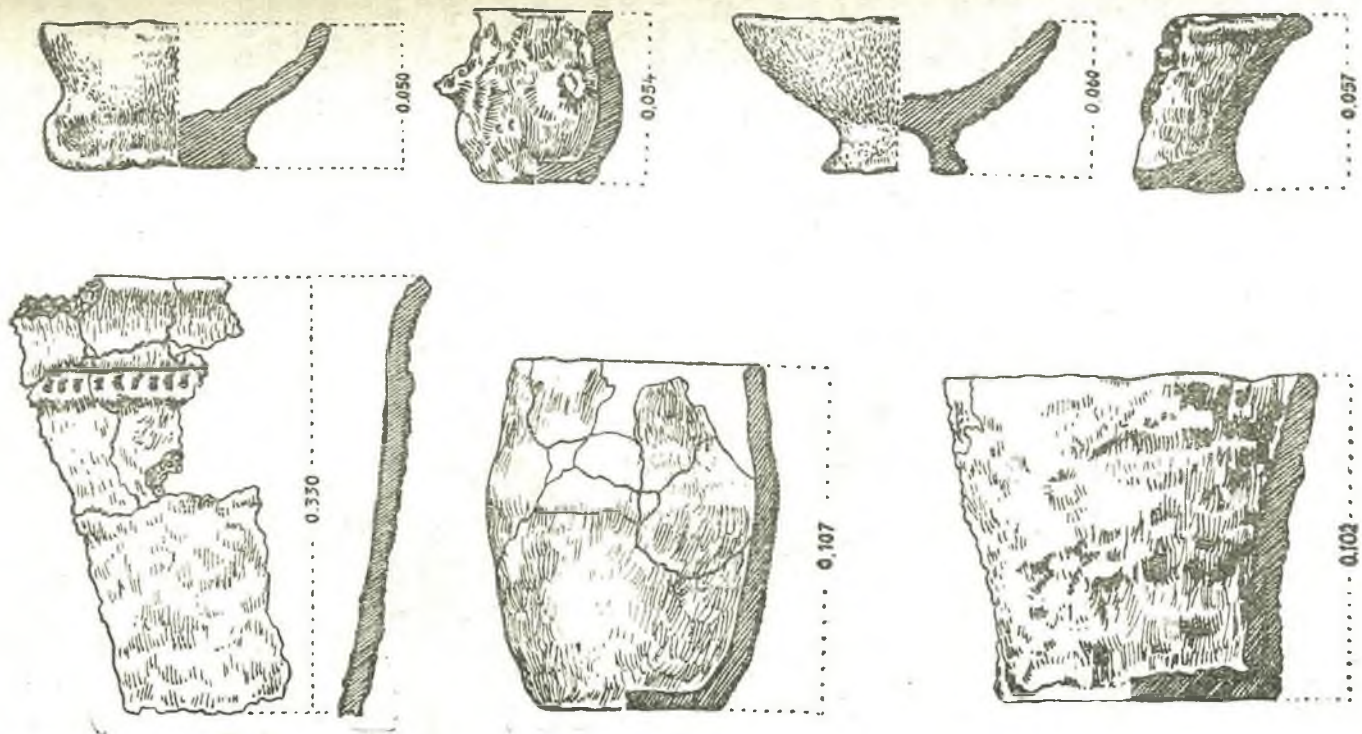

Fig. 5. — Ceramică dacică lucrată cu mîna.

Materialul arheologic recoltat provine din două surse : cel scos din săpături și cel cules de pe urma lucrărilor șantierului de construcții, aproape tot acest material constind din ceramică.

Ceramica de la Șcheia se grupează în trei categorii diferite :

1. Vase poroase, din pastă grosolană, incomplet și neuniform arse, cu amestec de pietriș mărunț sau cu cioburi pisate, din care cauză prezintă fețe neregulate. Au culoarea în nuanțe de roșu sau de cenușiu. Sînt lucrate cu mîna, iar unele sînt ornamentate cu briul alveolar. Se asociază cu ceramica de același gen de la Poienestii, Virteșcoiu și Pădureni. De format mare, sînt vasele în formă de sac sau cu corpul sferic și de dimensiuni mici, afumătoarea și ceașca dacică (fig. 4—5).

2. Vase din pastă fină, bine și uniform arse, de culoare roșie sau cenușie, lucrate la roată. O mare parte din acestea sînt date fie cu culoare roșie mai întunecată, fie cu, respectiv, una cenușie închisă. S-au recoltat fragmente din vase mari cu corpul sferic și marginea răsfrîntă și teșită sau cu marginea dreaptă și — paralel cu ea — cu o nervură în relief la cîțiva cm sub margine. De format mijlociu, menționăm o amforă de culoare roșie, înaltă de 0,31 m cu gît lung și corp sferic, prevăzută cu o toartă, cîteva fragmente de oale cu toartă și corp sferic și o oală fără toartă, avînd, sub margine și paralel cu ea, ca ornament, nervura în relief, mai multe fragmente de fructiere, un număr însemnat de fragmente de patere și cîteva de capace. Intre tipurile de vase mici, s-au găsit cînițe și pahare, cu și fără toartă, întregi sau fragmentare (fig. 6—7).

Nu există o diferențiere de tipuri de vase după culoare, fiecare tip fiind reprezentat și prin vase sau fragmente, atît de culoare roșie, cît și cenușie. Această observație este valabilă la toate tipurile de vase, mari, mijlocii sau mici⁴.

Consemnăm descoperirea a două piese deosebite : a) o figurină reprezentînd un patruped, arsă la roșu (fig. 8) și b) un fragment de vas din ceramică cenușie, cu reprezentări figurale la exterior (fig. 9).

a) În cuptorul al treilea, în umplutura camerei inferioare, a fost descoperită o figurină din ceramică roșie, fină, bine arsă. Figurina a fost lucrată cu mîna. Pare a fi o reprezentare rudimentară a unui cal, aceasta mai ales datorită arcuirii specifice a gîtului. Capul, rupt spre gură, nu este reliefat suficient, el apărînd sub forma a două fețe plate. Picioarele sînt însă disproporționate în raport cu restul corpului, fiind mult mai scurte, drepte și desfăcute puțin în lături. Coada e ruptă aproape în întregime. Se pare că este vorba de o jucărie. Se observă îndemînarea meșterului și un spirit

4. Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poienestii*, în *Materiale*, vol. I, 1953, p. 213 și urm. ; Sebastian Morintz și Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale*, vol. VI, 1959, p. 487—493 ; Em. Condurachi, *Criza stăpînirii romane în Dobrogea în sec. III e.n.*, în *Istoria României*, vol. I, București, 1961, p. 557—567.

de observație dezvoltat. Piesa are 4 cm înălțime și 5 cm lungime, distanța de la picioarele din față până la picioarele din spate 2 cm, iar picioarele lungi de 1,5 cm.

b) În caseta 6, între primul și al treilea cuptor, la 0,60 m adâncime, a fost descoperit un fragment de vas de culoare cenușie, lucrat la roată. Se

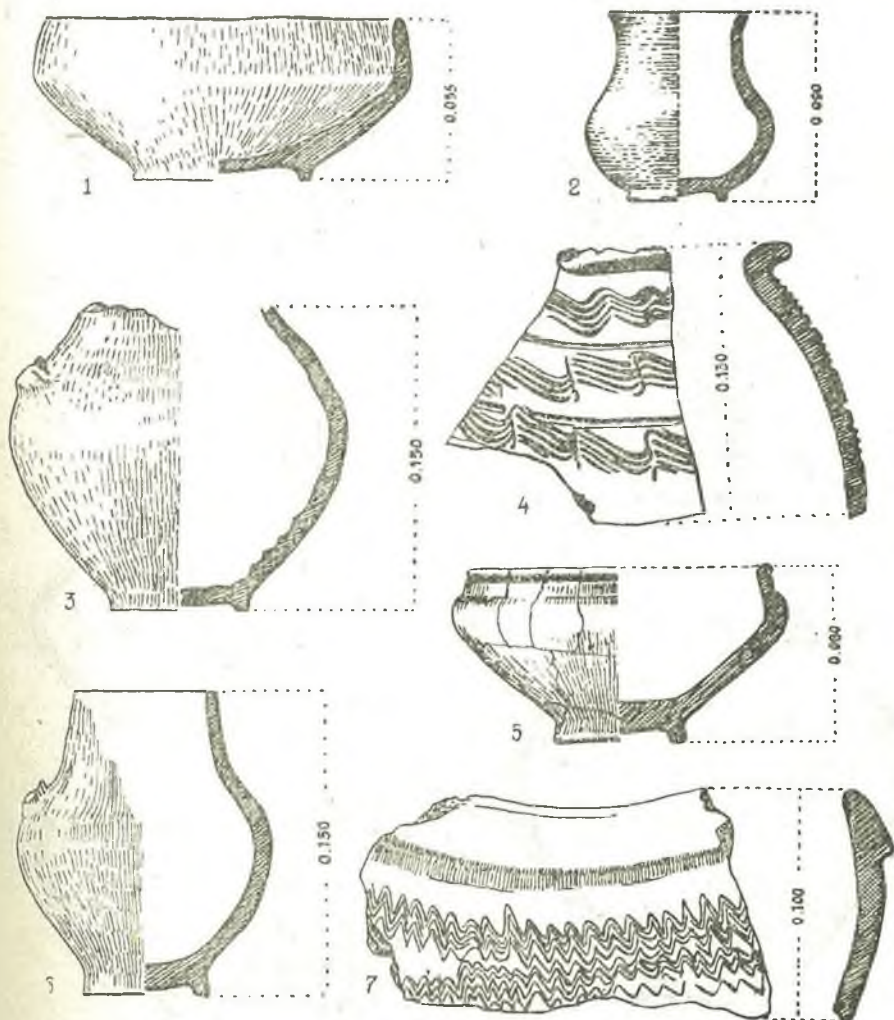

Fig. 6. — Ceramică dacică lucrată la roată.

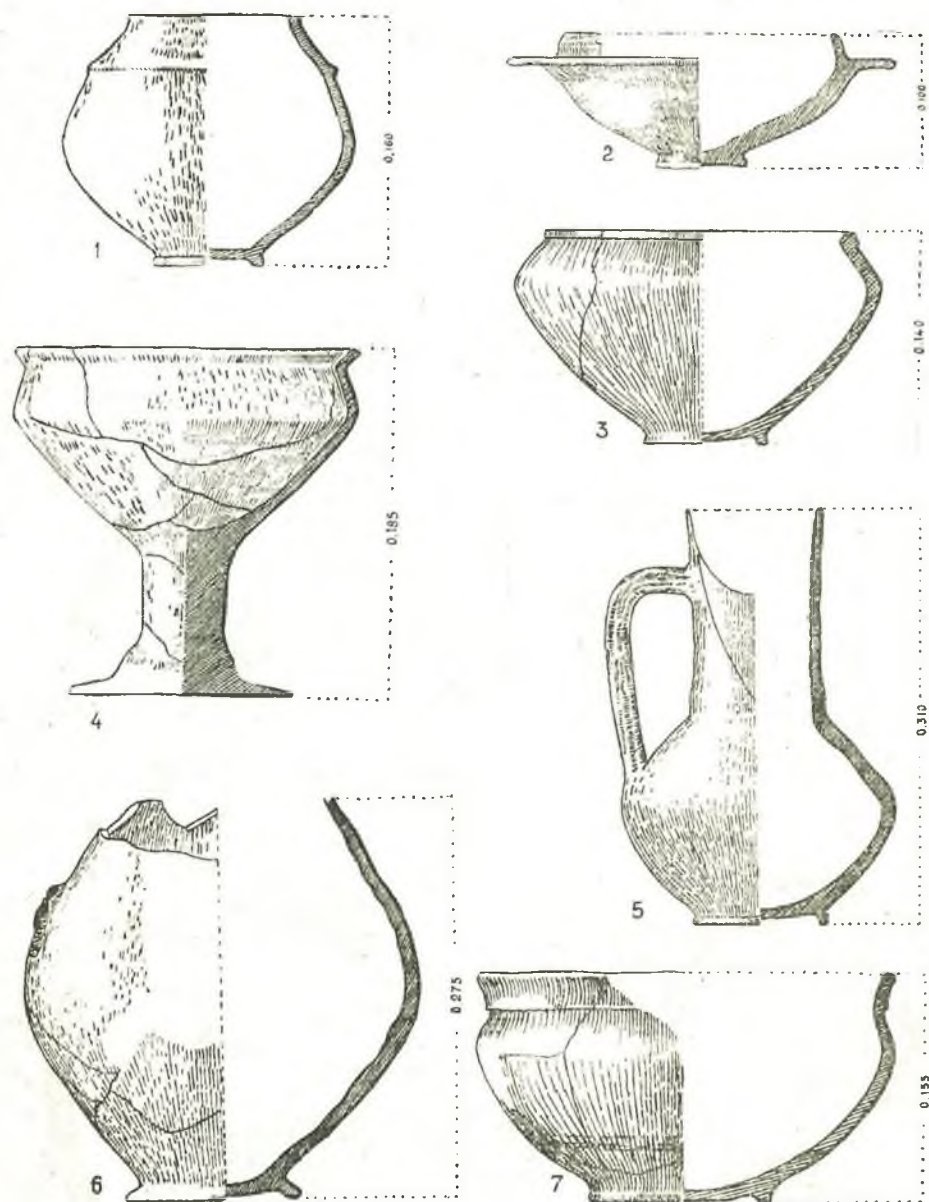

Fig. 7. — Ceramică dacică lucrată la roată.

pare că este vorba de un fragment de la o fructieră, executată și decorată cu grijă, folosindu-se tipare sigilare și roțițe dințate.

Astfel, cu un tipar sigilar de formă circulară, au fost aplicate două cercuri adâncite alăturate, cu diametrul de 1,9 cm, păstrate fragmentar. Circumferința acestora este adâncită în forma unei bentițe, lată de 2 mm și formată din linii oblice paralele, la 1 mm distanță una de alta. Cercurile astfel flancate de altele adâncite mai puțin, late de 0,5 mm, formate din linii drepte și paralele, la 0,6 mm una de alta. Mijlocul cercurilor a rămas neornamentat.

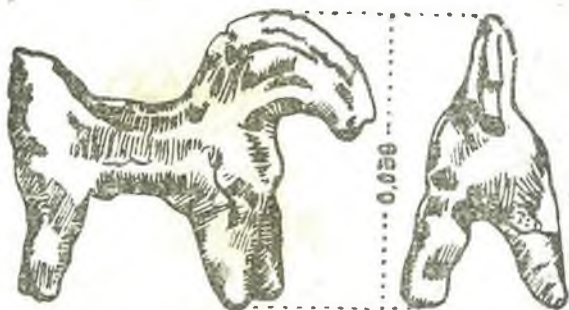

Fig. 8. — Figurină de lut, de culoare roșie.

Al doilea tipar sigilar, de formă rectangulară, reprezintă un cerb, deasupra căruia se disting șapte cercuri dispuse în linie dreaptă, pe orizontală și altele trei pe verticală în relief ușor, cu centrul punctat tot în relief și diametrul de 2 mm. Tiparul respectiv avea pe fiecare latură un chenar din linii oblice pronunțat adâncite la circa 1 mm una de alta. Din imagine se păstrează doar partea care înfățișează capul și o parte din trupul cerbului. Unele zgîrieturi și săpături de pe suprafața fragmentului ne-au împiedicat să facem și alte observații. S-a putut preciza că sigiliul are una din laturile mici — cea anterioară — de 27 mm, capul cerbului este de 6 mm lungime, iar gîtul de 3 mm grosime. Cercurile și cerbul apar foarte slab profilate și numai marginile din linii oblice ale sigiliului sînt puternic adâncite.

Ornamentarea cu roțița dințată s-a făcut cu două tipuri de asemenea instrument. Prima roțiță avea un singur rînd de linii drepte și paralele, iar cea de a doua avea două rînduri de linii oblice, dispuse în formă de V. Liniile sînt puțin adâncite și se observă șovăire în folosirea instrumentului. Probabil că s-a intenționat imitarea unui arbore (răsturnat) sau a unei frunze, în scopul delimitării unor registre figurale.

Indiferent dacă motivul ornamental folosit este o creație de inspirație proprie a meșterului sau o încercare de imitație a unei opere mai desăvîrșite din punct de vedere artistic, este neîndoios că piesa descrisă aparține

unui meşter olar care a lucrat la Şcheia. Pasta folosită, teinică şi unele stingăcii în execuţie ne duc spre această concluzie.

3. Vase de factură provincială romană, din pastă foarte fină şi foarte bine arsă, de culoare galben-portocalie. Dintre acestea menţionăm doar ci-

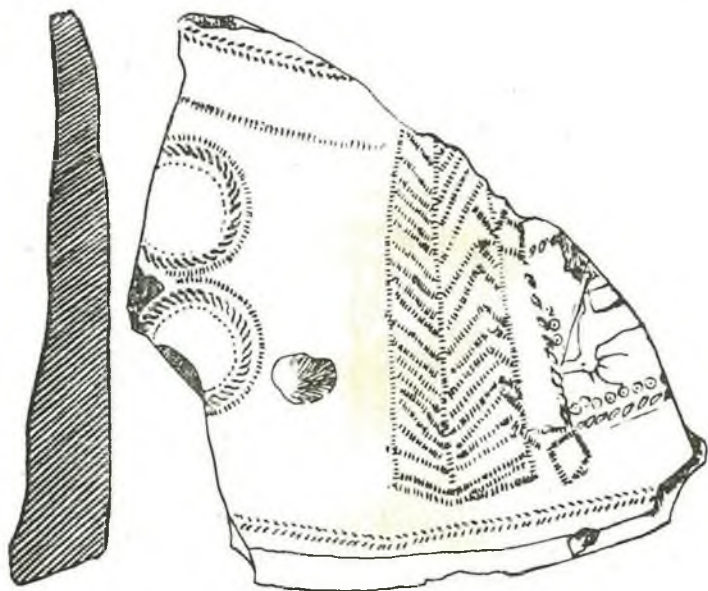

Fig. 9. — Fragment ceramic lucrat la roată, de culoare cenuşie, ornamentat cu decor figural.

teva fragmente de amforă cu două toarte. Nu s-a putut preciza locul de unde a fost adusă această ceramică şi nici în ce împrejurări.

În ansamblul ei, ceramica lucrată la roată de către meşterii olari ai aşezării de la Şcheia prezintă puternice analogii tipologice şi se încadrează în timp cu ceramica de la Poienestii, Vîrteşcoiu şi Pădureni. Staţiunea de la Şcheia se încadrează în sec. II—III e.n., ca aşezare a dacilor liberi, unele dintre materialele găsite aici avînd analogii şi în sec. al IV-lea.

Prezenţa masivă a ceramicii din pastă fină de culoare roşie şi cenuşie alături de ceramica poroasă, lucrată cu mina, în diferitele complexe cercetate pe şantierul Şcheia, apropierea tipologică a acestei ceramici de cea descoperită pe o zonă întinsă la est de Carpaţi, precum şi existenţa la Şcheia a unor cuptoare în care se producea această ceramică, sînt de o mare însemnătate pentru cunoaşterea nivelului de pregătire tehnică şi de vieţu-

ire a populației autohtone, ca și a puternicei influențe a culturii romane ce s-a imprimat adînc asupra produselor culturii materiale a acesteia. Capacitatea mare de producție a acestor cuptoare dovedește că ceramica de aici avea o largă răspîndire.

GRIGORE FOIT

DIE DAZISCHE SIEDLUNG VON SILIȘTEA ȘCHEII (II-III. Jh. u. Z.)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Bauarbeiten in Siliștea Șcheii haben eine Siedlung der freien Dazier vom II.—III. Jh. entdeckt. Die von der Baustelle geschaffenen Bedingungen erlauben nur teilweise Bemerkungen.

Es wurden zwei oberflächliche Wohnungen festgestellt und Überbleibsel anderer, wie auch ein isolierter Herd mit einer ellipsoidalen Form. Es wurden drei Keramiköfen entdeckt : zwei, die besser erhalten sind, reihen sich in dem Typus der Öfen mit Gitterwerk, der obere Raum in Form einer sphärischen Kalotte, die untere durch eine Wand in Zweien geteilt. Vom dritten Ofen ist nur noch die Heitzöffnung geblieben, alles andere wurde zerstört, als man gegraben hat für das Bauen eines dieser oben erwähnten Öfen.

Die in der Siedlung entdeckte Keramik ist von drei Arten :

a) Tongefässe, mit der Hand gearbeitet, lokaler Beschaffenheit.

b) Tongefässe, feiner Paste, gut und gleichmässig gebrannt, rot und grau, dazischer Abstammung, am Töpferrad geformt. Ein Bruchstück eines Gefässes, grauer Farbe, mit dem Rad geformt, hat mit Siegeldruck und Zahnrad eingeprägte Ornamente (Abb. 9). Der Verfasser erwähnt auch eine Statuette aus gebrannter Keramik, einen Vierfussler darstellend, wahrscheinlich ein Pferd (Abb. 8).

c) Tongefässe römischer provinzieller Beschaffenheit, durch einige kleine Bruchstücke von Amphoren mit zwei Henkel, rot-orange, dargestellt (Einfuhrstücke).

Die Siedlung stammt vom II.—III. Jh.u.Z. und wurde der freien dazischen Bevölkerung zugeteilt. Man merkt einen starken römischen Einfluss, was die am Rad geformte lokale Keramik anbetrifft. Die hier erzeug-

te Keramik (mit der Hand oder am Rad) fügt sich in dieselbe Epoche ein wie die Keramik aus Poieniști, Vîrteșcoiu, Pădureni. Die hier erzeugte Keramik hatte eine sehr grosse Verbreitung.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Plan der Wohnung in der 5. Kassette entdeckt.
Abb. 2. — Schnitt des I. Herdes.
Abb. 3. — Plan des III. Herdes.
Abb. 4. — Handgearbeitete dazische Keramik.
Abb. 5. — Handgearbeitete dazische Keramik.
Abb. 6. — Dazische Keramik am Rad gearbeitet.
Abb. 7. — Dazische Keramik am Rad gearbeitet.
Abb. 8. — Figurine aus Lehm, roter Farbe.
Abb. 9. — Keramisches Bruchstück am Töpferrad gearbeitet, grauer Farbe, mit figürlichen Dekor, in der 6. Kassette entdeckt.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN AȘEZAREA DIN SECOLELE II—III E.N. DE LA MEDELENI, COMUNA CUCORĂNI

Între anii 1964—1966, s-au efectuat de către Institutul de istorie și arheologie din Iași în colaborare cu Muzeul din Botoșani cercetări arheologice de amploare la locul numit „Medeleni“ din comuna Cucorăni, județul Botoșani. Intrunind condiții antropogeografice prielnice, fiind mărginit de pădure și ape, acest loc a fost preferat pentru așezări omenești, din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca feudală, fapt dovedit prin existența, pe același spațiu, în imediata apropiere, a mai multor nivele de locuire. S-au observat, astfel, un nivel din a doua epocă a fierului, unul din secolele II—III e.n. și cîteva locuințe dintr-o așezare prefeudală. Sporadic s-au mai descoperit urme neolitice și trei morminte de incinerare din prima epocă a fierului.

Așezarea din secolele II—III e.n. care face obiectul articolului de față se caracterizează, în primul rînd, prin bogăția de material arheologic descoperit, precum și prin starea bună de conservare a acestuia.

În timpul săpăturilor, s-au descoperit mai multe locuințe adîncite în sol și cîteva locuințe de tipul colibelor, care nu s-au păstrat în condiții optime, fiind la mică adîncime față de solul actual de călcare. În afară de acestea, s-au descoperit mai multe gropi, unele goale, altele cu un inventar bogat, care întregesc materialele descoperite în locuințe.

Toate cele zece locuințe adîncite în sol au formă rectangulară, cu laturile de trei pînă la 7 metri. Adîncimea, diferită după poziția lor pe pantă, este cuprinsă între 0,60 și 1,00 m față de suprafața actuală a solului. La una din locuințe, pe mijlocul uneia din laturile înguste, s-a semnalat o groapă rotundă, cu diametrul de 0,25 m și adîncimea de 0,15 m, de la un stilp de menținere a acoperișului. Intrarea în locuință, surprinsă în două cazuri, se amenața pe una din laturile mai înguste.

În general, locuințele erau lipsite de vetre pentru foc. Numai într-un singur semibordei, s-au descoperit resturile unei vetre distruse, din lut ars, care se afla în colțul de N—NE.

Locuințele de suprafață nu s-au putut delimita cu precizie, dar se caracterizează prin aglomerare de chirpici și fragmente ceramice de același

tip ca în bordeie, precum și prin cantitatea mai mare de cărbuni și cenușă provenite probabil din incendiu.

În afară de locuințe, din aceeași vreme mai datează și 19 gropi, de formă cilindrică, uneori cuptorite, care conțin diferite resturi menajere, fragmente ceramice, lipituri arse de pereți și de vetre, pietre arse, cenușă și cărbuni. Patru din aceste gropi, cu pereții lipiți și arși, în unele cazuri foarte puternic, iar în altele mai puțin, au fost folosite probabil pentru păstrarea proviziilor.

Ceramica descoperită în locuințe și gropi se poate împărți în trei categorii : ceramică lucrată cu mîna, ceramică lucrată la roată și ceramică de import.

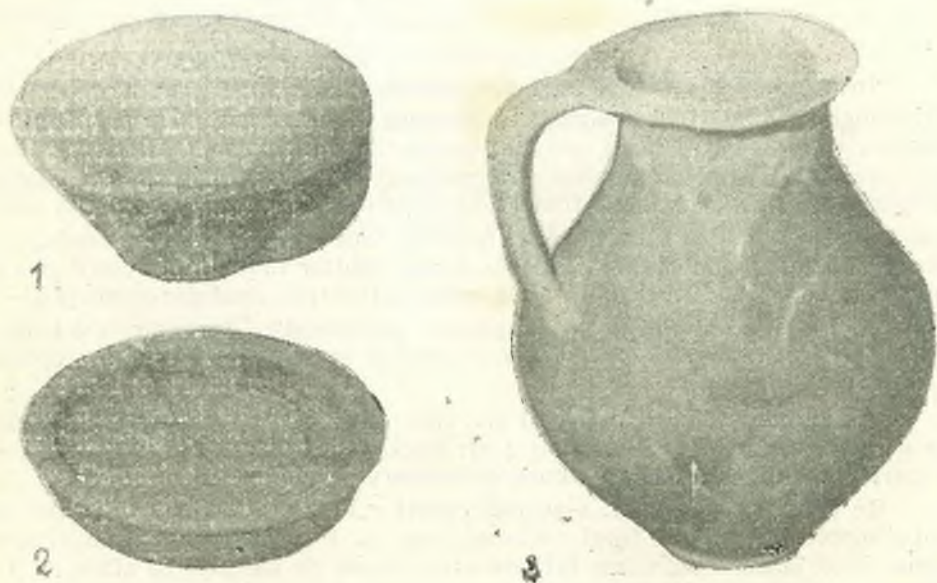

Fig. 1. — Ceramică lucrată cu mîna (1) și cu roata (2, 3) din așezarea din secolul II e.n. de la Medeleni-Cucorăni (1 = circa $\frac{1}{4}$; 2 = circa $\frac{1}{3}$; 3 = circa $\frac{1}{6}$).

Ceramica lucrată cu mîna, de culoare brun cenușie, cu pasta amestecată cu cioburi pisate, reprezentînd peste 50% din întregul material ceramic, cuprinde borcane cu marginea evazată și cești tronconice. Ca decor se întîlnesc frecvent brîie simple, răsucite sau cu alveole, dispuse orizontal cîte una sau cîte două șiruri pe umărul vaselor. Uneori, pe linia lui se află proeminențe cilindrice, simple sau cu adîncituri.

Ceramica lucrată la roată este întotdeauna dintr-o pastă fină, bine frămîntată și arsă, densă, care nu se macină, de culoare cenușie sau roșia-

tică de diferite nuanțe. Formele de vase sînt mult mai variate în comparație cu ceramica lucrată cu mîna. Deosebim mai multe categorii de străchini și castroane, fructiere cu piciorul scurt, căni mai mici sau mai mari și di-

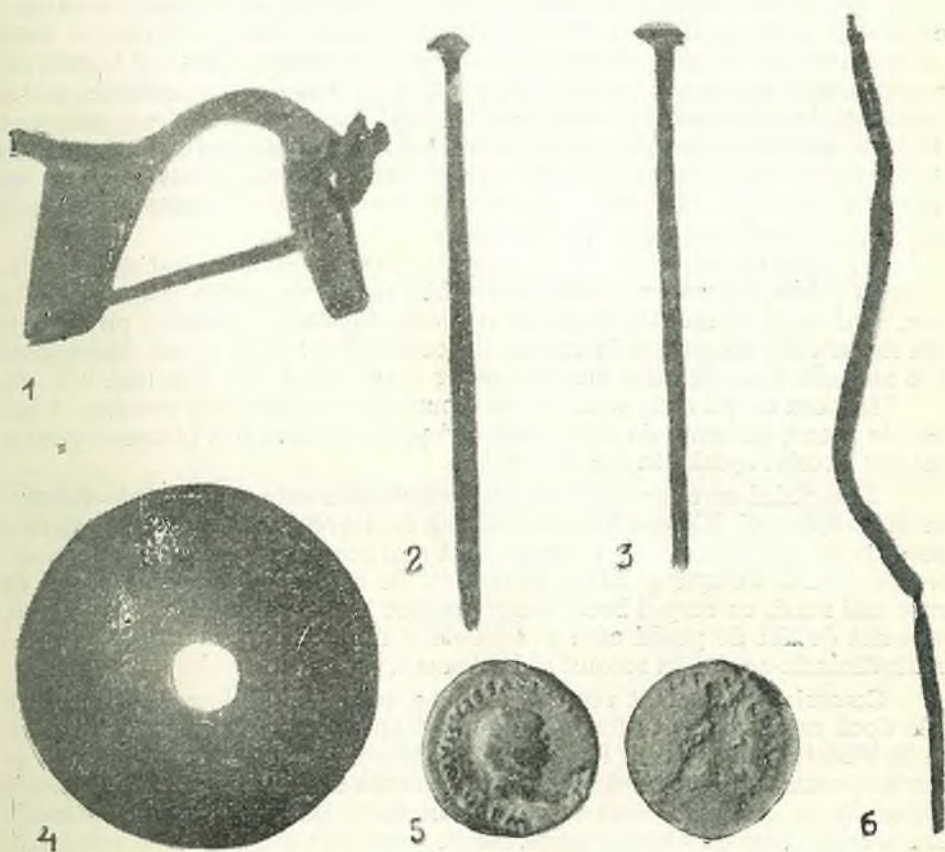

Fig. 2. — Medeleni—Cucorăni ; 1, fibulă de bronz din secolele II—III e.n. ; 2, 3, 6, ace de bronz ; 4, fusaioară ; 5, monedă de argint (circa $\frac{1}{11}$).

ferite categorii de oale, cu marginea îndoită spre orizontală. În ceea ce privește străchinile și castroanele, cele mai frecvente au pereții arcuiți, marginea ușor îngroșată și umărul rotunjit (fig. 1/1—3).

Analogii apropiate atît în ceea ce privește formele cit și frecvența

lor se întâlnesc în așezarea daco-carpică de la Șcheia-Suceava din secolul II e. n.¹

Vasele mari cu marginea îndoită orizontal sînt diferite, mai ales prin profilul marginii, de aceeași categorie cu vasele din complexe carpice din secolul al III-lea e.n. din Moldova.

Alături de ceramica autohtonă lucrată cu mîna sau la roată, s-au descoperit și numeroase fragmente de amfore romane, care se împart în două categorii. Unele fragmente provin de la amfore cu gîtul înalt și îngust, cu forma sveltă, din pastă amestecată cu nisip, de culoare roz gălbuie, foarte frecventă în toate așezările din sec. II și III e.n. Cea de a doua categorie de amfore sînt lucrate din pastă roș-cărămizie, cu gîtul larg, corpul foarte bombat și torți din bandă lată. În comparație cu prima categorie, acest tip de amforă apare la Medeleni mai frecvent decît în alte descoperiri din Moldova aparținînd secolului al III-lea e.n.

În afară de ceramică, în cuprinsul acestei așezări, au fost descoperite diferite obiecte, dintre care două fibule din bronz, un pînten și un cuțit din fier, spatule și împungătoare de os și bronz, fusaiole și greutăți piramidale din lut ars. De asemenea, în cuprinsul locuinței nr. VIII, a fost descoperită și o monedă de argint din vremea împăratului Titus (71—81), (fig. 2/1—6).

În ceea ce privește încadrarea cronologică, materialul ceramic, fibulele de bronz, pîntenul de fier precum și moneda de argint pledează pentru datarea acestei așezări în sec. II—III e.n.

Materialul ceramic prin caracteristicile sale este apropiat de ceramica din Latène-ul III, dar prezintă forme mai evolute. Astfel, fructierele descoperite la Medeleni au piciorul mult mai scurt decît cele din epoca anterioară, de la Poiana² și Bîtca Doamnei³. De asemenea, unele categorii de vase mai mari, cu corpul bombat spre mijloc și marginea îndoită orizontal, prezintă detalii de profil care le deosebesc de formele anterioare, ele nefăcîndu-se nici în secolul al III-lea e.n.

Ceramica de import reprezintă și ea, prin raportul cantitativ dintre cele două categorii de amfore, un element ajutător pentru datarea așezării de la Medeleni în secolele II—III e.n. ; amforele roșietice cu gura largă apar într-o cantitate mai mică decît în așezările din Latène-ul III. Totodată ele devin tot mai rare către începutul secolului III e.n., cînd, la Poieniști de exemplu, vom găsi numai amforele cu gîtul înalt și strîmt⁴.

1. Gr. Foiț, *Date noi cu privire la populația dacică pe teritoriul regiunii Suceava*, comunicare la prima Sesiune științifică a muzeelor, din 27—29 decembrie 1964.

2. Radu și Ecăt. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 298, fig. 128/4.

3. Informații de la N. Gostar. Materialele la Muzeul din Piatra Neamț.

4. R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 290, fig. 77.

Fibulele de la Medeleni, reprezentînd variante mai timpurii ale tipului cu portagrafa înaltă, vin și ele în sprijinul încadrării cronologice a așezării în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n.⁵

Pintenul de fier, răspîdit mai mult în regiunile nordice ale Europei, se datează și el în secolul II e.n. O piesă asemănătoare a fost descoperită în așezarea de la Băiceni-Siliște, care a fost datată pe bază de ceramică și fibule tot din sec. II—III e.n.⁶ În sfîrșit, moneda de la Titus, descoperită în locuința VIII, susține datarea acestei așezări în secolele II—III e.n.

În totalitatea ei, așezarea carpică de la Medeleni prezintă foarte apropiate analogii cu așezările din aceeași vreme de la Șcheia-Suceava și Băiceni-Siliște, completînd datele cu privire la aspectul cultural daco-carpic din secolele II—III e.n. din nordul Moldovei, puțin cunoscut pînă acum cîțiva ani în urmă.

SILVIA TEODOR ȘI SIMEON RAȚĂ

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITATION DES II-III-e SIÈCLES DE N.È. DE MEDELENI, COMMUNE DE CUCORĂNI

RÉSUMÉ

Entre 1964—1966, on a effectué des fouilles archéologiques à Medeleni-Cucorăni, dans une habitation du II-e siècle de n.è. À l'occasion de ces recherches, on a découvert les habitations enfoncées en terre, quelques habitations de surface et 19 fosses, dont quatre avec les murs collés et brûlés, qui ont été employés pour conserver les provisions.

Dans l'intérieur des habitations et dans les fosses on a trouvé trois catégories de céramique : la première catégorie, confectionnée à la main, avec la pâte poreuse, est ornementée par des ceintures et par des proé-

5. A. Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provizial-römischen und südrussischen Formen* 2, Leipzig, 1923, p. 90.

6. Informații de la I. Ioniță, Material inedit la Muzeul de istorie a Moldovei — Iași.

minences. À la deuxième catégorie appartient la céramique travaillée au tour, en pâte fine, dont on a modelé des plats en terre, des castrons, des vases à fruits à pied court et une variété de vases avec le bord courbé vers l'extérieur. À la troisième catégorie appartient la céramique romaine d'import, représentée par amphores avec le cou haut et étroit, ou avec le corps sphérique et le cou large.

À côté de céramique, on a découvert en habitations et en fosses des objets en bronze, fer, argile et en os. D'une importance tout particulière est une monnaie d'argent du temps de l'empereur Titus, qui date l'habitation de Medeleni au II-III-e siècle de notre ère.

Analogies céramiques sont à trouver dans les habitations carpo-daces de Șcheia-Suceava et de Băiceni-Siliște.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Céramique confectionnée à la main (1): 2—3, céramique travaillée au tour dans l'habitation de Medeleni-Cucorăni du II-e siècle n.é. (1=cca. $\frac{1}{4}$; 2=cca. $\frac{1}{3}$; 3= $\frac{1}{6}$).

Fig. 2. — Medeleni-Cucorăni; 1, fibule de bronze du II-e et III-e siècle n.é.; 2,3,6, aiguille en bronze; 4, fusaïole; 5, monnaie d'argent du temps de l'empereur Titus.

DRUMURILE „TĂTĂREȘTI“ IN LUMINA NOILOR DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN JUDEȚUL SUCEAVA

În zona de munte a județului Suceava. apar frecvente denumiri toponimice ce amintesc prezența tătarilor în aceste locuri, pînă astăzi păstrîndu-se prin tradiția populară o bogată varietate de legende.

Aceste denumiri se referă la rîuri („Tartarec”¹, „Tătarca”², „Gura Văii Tătarului”³, „Valea Străjii”⁴), munți („Tatarca”⁵, „Tătarul”⁶, „Virful Tătarcii”⁷ sau „Obcina Tătarcii”⁸), plaiuri („Plaiul Tătarilor”), așezări omenеști mai mici („Tătarul”⁹, „Tătarca”¹⁰), complexe de păduri și finețe („Dosul Tătarului”¹¹, „Fața Tătarului”, „Tatarca”¹²), poiene („Fața Tătaru-

1. Em. Grigorovitza, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 121. Pîriu, afluent pe stînga Moldovei, ce își adună apele sale în jurul culmii Obcioara, care dă pe de altă parte naștere izvoarelor unite ale pîrîului Tătarca ce ține de bazinul Bistriței.

2. *Ibidem*, p. 121.

3. S. Fl. Marian, *Tradiții populare din Bucovina*, București, 1895, p. 192.

4. Piatra Străjii și Valea Străjii în apropiere de comuna Pojorîta.

5. Em. Grigorovitza, *op. cit.*, p. 222. Munte ce ține lanțul carpatin al Lucinei în apropiere de Cîrlibaba, altitudine 1552 m.

6. *Ibidem*, p. 222. Ține de grupul munților din Poiana Stampei, ca o ramificație a Carpaților transilvăneni ; S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 199.

7—8. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 25 și 26.

9. Em. Grigorovitza, *op. cit.*, p. 222, Cătun pendinte de Poiana Stampei.

10. *Ibidem*, p. 222. Cătun ce ține de comuna Cîrlibaba.

11. *Ibidem*, p. 222. Între pîraiele Teșna și Teșnița.

12. *Ibidem*, p. 222. Tîrlă pendinte de comuna rurală Fîndu Moldovei.

„Poiana Tătarului“¹⁴, „Tatar“¹⁵, sau prin referiri indirecte la evenimentele legate de tătari („Păginișca“¹⁶ și „Păginișara“¹⁷).

Folosind tradiția populară, folcloristul Simeon Florea Marian a publicat o serie de legende legate de amintirea tătarilor, semnalînd cu multă conștiinciozitate toponomia și existența unor materiale arheologice, cămăși de zale și resturi de armament, ce se găseau frecvent în munții Bucovinei¹⁸.

„Plaiul“ sau „Drumul tătarilor“ avea, la intrarea sa în munții Bucovinei, două brațe : unul care începea de la orașelul Solca, se urca pe la „Pietrele Muierilor“ și da în „Sihliță“ spre „Tîrșciori“ și apoi ieșea la „Poiana Mărului“; celălalt braț se începea de la comuna Marginea-Rădăuți, trecea în sus pe „Pîriul Șoarecelui“ pînă spre „Pietrele Muierilor“, da în „Tîrșciori“ și de aici ieșea — ca și cel dintîi — în „Poiana Mărului“. Unite, cele două brațe, din „Poiana Mărului“, coborau în punctul „Craci“, unde se întîlnește pîriul Poiana Mărului cu al Smidovaticului. Apucînd în jos pe apa „Dragoșei“, mergea pînă la „Zăvoaiele“ din mijloc și ieșea în „Cîmpul Dragoșei“, alături cu „Dragoșa“ pînă aproape de vărsarea Dragoșei în „Moldovița“. De la „Gura Dragoșei“, mergea în sus, pe malul stîng al „Moldoviței“, pînă unde se află comuna de astăzi „Vatra Moldoviței“. De aici, ieșea la Cîmpulungul-Moldovenesc pe la Trei Mole și „Sadova“ prin punctul „Piatra Străjii“ pînă în comuna Pojorîta. De la Pojorîta, tot peste vîrfurile munților, ducea la „Piatra Sterparului“, nu departe de comuna de astăzi „Ciocănești“. De aici, drumul se desfășura iarăși în două brațe, un braț de la Ciocănești, trecînd apa Bistriței Aurii, apuca spre muntele Suhard și de aici ducea tot pe Suhard pînă aproape de Poiana Coșnei, nu departe de comuna Coșna, apoi pe muntele „Cucureasa“, de unde cobora spre Rodna Nouă și intra în Ardeal, iar altul, de la „Piatra Sterparului“, în dreapta, peste culmi de munți, prin Cîrlibaba, prin pasul Prislopului și Borșa, în Maramureș¹⁹.

Atestat documentar²⁰, acceptat de cercetători și consemnat în lucrările de specialitate, acest drum este folosit frecvent ca drum comercial și militar pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, „drumul imperial“ corec-

13. *Ibidem*, p. 167. Lîngă pîriul Teșnița.

14. *Ibidem*, p. 222.

15. *Ibidem*, p. 221. Poiană la 1017 m altitudine, lîngă Pîriul Teșna.

16—17. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 224—229.

18. Vezi nota 3.

19. — *Ibidem*, p. 236 și 237, cap. „Plaiul Tătarilor“.

20. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. al XV-lea — *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelen (Bistrița, Brașov, Sibiu)* publicate de N. Iorga, partea I-a (1358—1600), București, 1911 și partea a II-a (1601—1815), 1913; N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței (Scrisori domnești și scrisori private)*, partea I-a, București, 1899, partea a II-a, București, 1900.

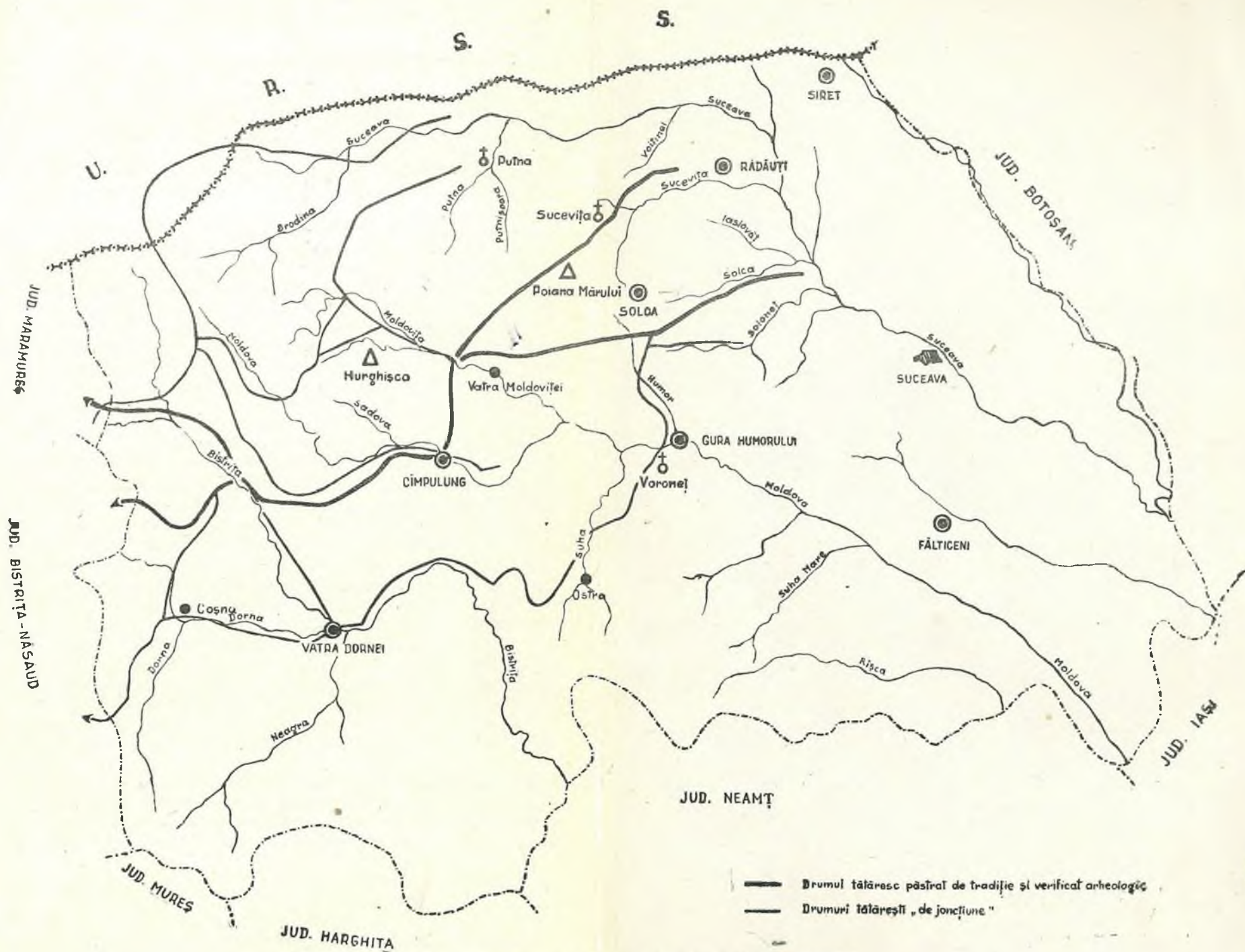

Fig. 1. — Harta drumurilor „tătărești” din județul Suceava.

tind în parte acest traseu, iar drumurile moderne suprapunându-se pe întinse porțiuni „drumului tătăresc“²¹.

Din al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, în comuna Vama, punctul „Răgoaza“, străjuind defileul „Strimtura Roșie“, se află monumentul ce a fost cunoscut fie sub numele de „Crucea Tătarilor“, fie mai corect, așa cum este folosit în literatura de specialitate, „Stilpul lui Vodă“. Inscripția de pe cele patru laturi ale stilpului, astăzi în parte roasă de vreme, o cunăștem din copia românească a lui Fotachi Ciurea, din 14 martie 1802.

Ridicat în 1717 de Mihai Vodă Racoviță, domnul Moldovei, în a treia domnie a sa, în amintirea campaniei victorioase întreprinse în Ardeal, inscripția pe partea de nord a stilpului menționează: *Acest stilp, cînd au mersu prin munții ce se cheamă Mestecăniș și prin muntele Suhardul, coborîndu-ne prin Coșna și așa am ieșit în Țara Ungurească într-un sat anume Rognă și de acolo împreună cu hanul și cu o mulțime de tătari prădînd și arzînd la cetatea Bistriței și am înconjurat-o de toate părțile și s-au dat, numai cetatea singură a rămas, adică au slobozit tătarii și în pradă (ă) trecînd de 'mîncat la Ungureni de a face și să întoarse prin Maramureșul cît a și robî în sate, care s-a pomeni la ungureni și așa ne-am întors în pace numai tătarii au avut... adică... Desigur că, aici, inscripția, ce nu a putut fi cetită mai departe nici de Fotachi Ciurea, pomeneste de o înfrîngere a tătarilor la întoarcerea din Maramureș.*

Expediția aceasta, pe care vechea istoriografie o cataloga „expediție de pradă“, este privită astăzi sub o altă latură, deoarece are legătură directă cu răscoalele țărănești din nordul Transilvaniei, conduse de Francisc Rakoczi și îndreptate împotriva jugului habsburgic.

Despre această expediție cronicarul Kiparissa ne dă amănunte prețioase. Mihail Racoviță a plecat spre Țara Ungurească, în ziua de 1 august 1717, împreună cu sultanul Agiamet Ghirai, cu Colceac Aga și mai mulți boieri, între care Iordache Cantacuzino, avînd ca oaste 3700 moldoveni, 9.700 tătari și 300 cazaci zapcurojeni.

Ajungînd la Cîmpulung, au ținut acolo sfat și au aflat cu cale să rînduiască plecarea astfel, ca întîi să înainteze pedestrimea Domnului, ca să deschidă cale și să fie de ambele părți ca pază, în urma pedestrimei să vină Colceac Aga cu oamenii săi, și, în urma lui Colceac, Domnul cu oștile sale, iar Domnului să-i urmeze Agiamet Ghirai cu tătarii și 300 cazaci zapcurojeni.

Așa au plecat de la Cîmpulung și, ținînd drumul cunoscut sub numele de „Flaiul Tătarilor“, urcînd muntele Mestecăniș, au trecut apa Bistriței Aurii și, ajungînd la muntele Suhardului, au făcut acolo întîiul popas. De acolo, au trecut apa Teșnei, care era hotarul munților Moldovei și,

21. Drumul Cîmpulung—Sadova—Treî Movile—Paltin—Vatra Moldoviței—Ciumirna—Sucevița—Rădăuți va fi dat în curînd în folosire integrală.

Ungariei și, deoarece munții erau înalți și nestrăbătuți și locurile greu de umblat, au rămas pe munți, iar, a doua zi către amiază, au sosit la Rodna, unde au făcut conac și au dat foc satelor și recoltelor²².

De reținut din cele relatate itinerariul expediției, perfect încadrat pe una din variantele principale ale „Drumului Tătarilor” și faptul că acest traseu putea permite unei armate de circa 14.000 oameni să străbată, în condiții acceptabile pentru o campanie militară, peste munții din nordul Moldovei în Transilvania.

Amintirea acestor evenimente din secolul al XVIII-lea s-a păstrat mult timp după aceea în părțile Rodnei, Bistriței și Maramureșului²³, precum și în nordul Moldovei, ceea ce explică transmiterea sub formă legendară a acestor evenimente sau preluarea, sub o formă modificată, a unor legende legate de evenimente istorice mai vechi.

În baza identificării și studierii unor piese aflate în colecțiile muzeelor din județul Suceava și mai ales a celor proprii, colectivul Muzeului din Cîmpulung-Moldovenesc a formulat, încă din 1954, ca ipoteză de lucru, că, în afară de „Drumul Tătăresc” principal, pe variantele menționate, se poate vorbi de multe alte „drumuri tătărești”, care foloseau ca locuri de trecere, peste Carpații răsăriteni, văile apelor de munte, prin plaiuri, peste cumpăna apelor în văile și riurile de pe celălalt versant de munte și că pe aceste drumuri — de care sau numai de călărie — punctele strategice au fost folosite cu pricepere în rețeaua sistemului fortificat defensiv, prin prezența mănăstirilor cu ziduri de apărare ca Vatra Moldoviței, Putna, Sucevița, Solca, Voroneț etc., care au preluat în parte în secolele XV și XVI rolul militar al unor vechi „castele” sau „curți boierești”, puncte „de strajă” mai ușor de apărat prin întărire sau folosind avantajele strategice naturale.

Pot fi date numeroase exemple privind drumurile „de joncțiune”, ce cad din alte puncte de acces, pe variantele principale ale „Drumului Tătăresc”. Mă voi opri, însă, numai asupra unora din ele.

Astfel, de la Falcău, pe apa Sucevii în sus, până la obârșia acesteia,

22. T.V. Ștefanelli, *Stîlpul lui Mihai Racoviță în Bucovina*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secției istorice*, seria a II-a, tom. XXXVI (1913—1914); Iorgu G. Toma, *Monumentul Stîlpul lui Vodă din Vama, Monografie cu ilustrațiuni*, Cernăuți, 1923.

23. La 10 noiembrie 1722, Mihail Weber din Terpiu raportează că, în timpul invaziei tătărești din 1717, s-au nimicit sâtenilor toate scrierile și cărțile păstrate în biserică satului, iar, la 5 decembrie 1758, se dădea certificat de milogeală femeii Dafina Balotă din Maieru, care, la etatea de 8 ani, a fost răpită, în 1717, de tătari și aceștia au vîndut-o la un turc, în al cărui harem a robit până în 1758, cînd, după multe suferințe, a putut scăpa și s-a întors acasă (vezi Virgil Șotropa, *Răboaie din trecut*, în *Arhiva someșană*, nr. 3, p. 22).

trecînd prin Sadău, Paltin, Nisipitul și Ulma și de aici peste „Plaiul Moldovei” peste Lucina, în Maramureș și Ardeal²⁴.

De la Vama, de-a dreptul peste Bîrnărel, spre Valea Caselor, pe lîngă apa Moldovei în sus, pînă la Cîmpulung, la „strîmtura” dintre Măgura Pojoritei și Muncelul Sadovei, pînă la Pojorita, în sus peste Runcul Pojoritei, peste virful Arsineasa, în Obcina Arsinesei, trecînd munții Sterparului, Colacul, Botușelul Mare, Senatorul și Dodul, drumul se coboară drept unde este astăzi comuna Cîrlibaba²⁵.

Un alt drum, mai puțin cunoscut, cu materiale arheologice deosebit de interesante,²⁶ folosit pentru a se trece din bazinul Moldovei în bazinul Bistriței, este acela care duce de la Gura Humorului pe apa Voroneșului sau aceea a Suhei Mici și prin Stulpicani, Ostra și Gemenea, ieșea la sud de masivul Rarăului, pe Valea Bistriței, pînă la Dorna Arini și Dorna, de aici intrînd pe drumul principal ieșea spre Bistrița Transilvaniei, prin pasul Birgăului.

În istoriografia noastră, au intrat în ultimul deceniu preocupări legate de rolul „curților boierești” în organizarea militară a Moldovei în veacurile XIV și XV. Un tablou statistic al „curților boierești” atestate documentar pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea semnalează existența a 42 de curți, dintre care 23 în secolele XIV și XV. Dintre acestea, circa 20 au fost ridicate la punctele obligatorii de trecere și promotorii, pentru a îndeplini și un rol militar²⁷.

Unele din acestea sînt identificate pe teritoriul de astăzi al județului Suceava, ca aceea de la Dvoriștea, identificată cu Dumbrăvenii Sucevii, de la punctul „Temelia”, între Fălticeni și comuna Boroaia, pe malul stîng al Moldovei, după materialul găsit la un prim sondaj, probabil, de pe vremea Mușatinilor (sfîrșitul secolului al XIV-lea), „Pirteștii și curtea lui Dieniș” (curtea neidentificată), Frătăuții Vechi-Rădăuți etc. De reținut „Curtea lui Dieniș” și Pirteștii, locul de descoperire a unor monede tătărești de la sfîrșitul secolului al XIII-lea.

Sîntem convinși că cercetările arheologice sau descoperirile întîmplătoare vor semnala prezența unor asemenea „curți” dincolo de linia de demarcație dintre deal și munte, în depresiunile extra și intracarpătice și sondajele arheologice ce ni le propunem, vor valorifica unele informații sau zona de proveniență a materialelor arheologice aflate în colecțiile muzeelor din județ, provenite din descoperirile întîmplătoare, în

24. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 8 și 225—226.

25. *Ibidem*, p. 30. Arată drumul străbătut invers și includerea acestuia în „Drumul Tătarilor”.

26. Descoperirile de la Ostra, Gemenea și, recent identificată, o cămașă de zale „tip Hurghișca” la Valea Colbului, pîru ce se varsă în Bistrița.

27. Gh. Diaconu, *Despre rolul curților boierești în organizarea militară a Moldovei în secolele XIV și XV*, în *Studii și referate privind Istoria României*, I, București, 1954, p. 551—573.

puncte ca Sucevița (muntele Furcoiu) și Frătăuții-Vechi (punctul „Tocmitura”), Iliești și Stupca (azi comuna Ciprian Porumbescu), în punctele „Cetatea” pe Valea Boului, Poiana Mărului (muntele Scorușet și Smidovaticul), comuna Valea Boului (zona muntelui Păușa și cătunul Valcan), valea riului Catariga, comuna Coșna-Floreni. În special, punctul „Poiana Mărului”, ca punct important de întretăiere a drumurilor semnalate, prezintă o deosebită importanță, cu atât mai mult cu cât numeroasele materiale provenite din descoperirile întâmplătoare nu au ajuns pînă la noi.

Pentru argumentarea vechimii acestor drumuri, folosim unele descoperiri monetare făcute în anii trecuți, care arată intensă lor folosire încă din secolele XIII și XIV. Ne referim, în acest scop, la studiul semnat de Octavian Iliescu, care ne semnalează moneda de argint a Hoardei de Aur purtînd pe avers numele hanului Tula Buga (1287—1291)²⁸. Moneda își datorește prezența unui rit funerar și a fost găsită în 1952, la Pîrtești de Jos, localitate la aproximativ 24 km spre sud-vest de Suceava, de către un locuitor din această comună, care lucra la nivelarea unui teren între apa Solonețului și linia ferată²⁹.

Este interesant de observat că moneda Hoardei de Aur a fost folosită în Moldova după o lungă perioadă din care nu se cunosc descoperiri monetare. Într-adevăr, după datele pe care le posedăm, între tezaurul cuprinzînd solizi bizantini, bătuți de Vasile al II-lea și Constantin al VIII-lea (976—1025), găsit la Dolhești și descoperirea de la Pîrtești a dirhemului tătăresc citat nu se cunoaște nici o descoperire monetară, ca verigă intermediară³⁰.

În apropierea comunei Sucevița punctul „Piscul muntelui Furcoiu”, au fost descoperite, cu ani în urmă, de oamenii ce săpau aici, monede de argint provenite de la regiile Ungariei din secolul al XIV-lea. Este vorba de monede emise de Carol Robert de Anjou (1308—1342) și Ludovic cel Mare (1342—1382). Acestea au ajuns în posesia profesorului T. Sireteanu, care a publicat în 1937 o scurtă notiță informativă într-un calendar local³¹.

Monedele au pe avers chipul regelui cu următoarea legendă: *Moneta Caroli (Ludovici) regis Hungarie (ae)*, iar pe revers stema familiei Anjou cu legenda *Honor regis judicium diligit*. Unele din ele se citesc

28. O. Iliescu, *Monede tătărești din secolele XII—XIV găsite pe teritoriul R.P.R.* — Notă preliminară, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. III, p. 268-269.

29. O. Iliescu, *Insemnări privitoare la descoperiri monetare*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. I, p. 463.

30. *Ibidem*, p. 267.

31. T. Sireteanu, *Insemnări relative la comuna Sucevița, jud. Rădăuți*, în *Calendarul poporului pe 1937*, editat de Asociația învățătorilor din Bucovina, p. 113—114. A se vedea zona muntelui Furcoiu.

Fig. 2. — Monede enise de regii Ungarici, Carol Robert și Ludovic cel Mare (sec. al XIV-lea), găsite în punctul „Piscul muntelui Furcoiu”, comuna Sucevița.

greu, fie că au textul șters, fie că ștanțarea a fost făcută chiar în zona textului³².

Prezența acestor monede pe un braț principal al „Drumului Tătăresc”, în perioada de formare a statului feudal moldovenesc independent, este deosebit de semnificativă și, indiferent de rolul ce l-au jucat ca mijloc legal de schimb sau teaurizare, ele duc la concluzia unei vieți economice dezvoltate, prezența așezărilor omenesti până în inima munților, prezența „castelelor” sau a „locurilor întărite”, așa cum se pare a fi cazul „ruinelor” de pe muntele Furcoiu și folosirea intensă a acestor drumuri în scopuri militare sau comerciale.

Este necesară revizuirea informației apărute în 1934, privitoare la descoperirea a 52 „monede mici turcești” de argint în comuna Vatra Moldoviței cu ocazia nivelării unui loc la punctul „Fintina lui Florian”, care se află pe perimetrul piriului Ciumirna, la o depărtare de circa 1,5 km de ruinele mănăstirii lui Alexandru cel Bun³³.

În sprijinul „drumurilor tătărești”, „secundare”, au venit și identificările făcute pentru materialul existent, prin localizarea cât mai precisă a pieselor arheologice provenite prin descoperirile întâmplătoare, pe baza informațiilor scrise sau verbale, dar mai ales bogatul material arheologic ieșit la iveală la poalele munților Hoșmandiuc și Corhana și pe valea piriului Hurghișca (bazinul riului Moldovița și prin acesta al Moldovei) în sectorul Demăcușa al Ocolului silvic Moldovița.

Punându-se în exploatare parchetul de pădure Nr. 82, zonă acoperită prin împădurire naturală cu o pădure de circa 300 ani vechime, cu ocazia defrișărilor făcute între anii 1957—1960, au apărut materiale arheologice deosebit de interesante. La sfârșitul anului 1957, a apărut prima cămașă de zale; în 1958 și 1959, alte 4 cămăși de zale, 17 fragmente dintr-o armură tip „coș metalic”, două perechi scări de sa, 1 cap de buzduhan, 1 coif, 1 nasture (bumb metalic), toate intrate în colecția Muzeului din Cîmpulung.

Prin Muzeul din Suceava³⁴, în 1959 și 1960, s-au făcut sondaje ce s-au rezumat — datorită configurației terenului și vegetației bogate —

32. Monedele, în total 21, sînt în posesia inginerului Liviu T. Sireteanu, din orașul Gh. Gheorghiu-Dej.

33. Gh. P. Cramariuc, *Din cronica numismatică a Bucovinei*, II, în *Gazeta Bucovenilor*, nr. 2, 18.XI.1934.

34. Mara Nicorescu, *Armament și harnașament feudal descoperit în regiunea Suceava*, material dactilografiat în arhiva Muzeului din Suceava. Informații suplimentare de la Muzeul de istorie a Moldovei.

la răscolirea movilelor existente de o parte și de alta a unei porțiuni a pîrîului Hurghișca. Celor patru suluri de cămași de zale li s-au adăugat, în 1960, 7 suluri de cămași de zale, o sabie fără mîner, un cuțit mic, o căldare de aramă cu toartă de fier, o pereche scări de șa, o zabală de cal și un otic.

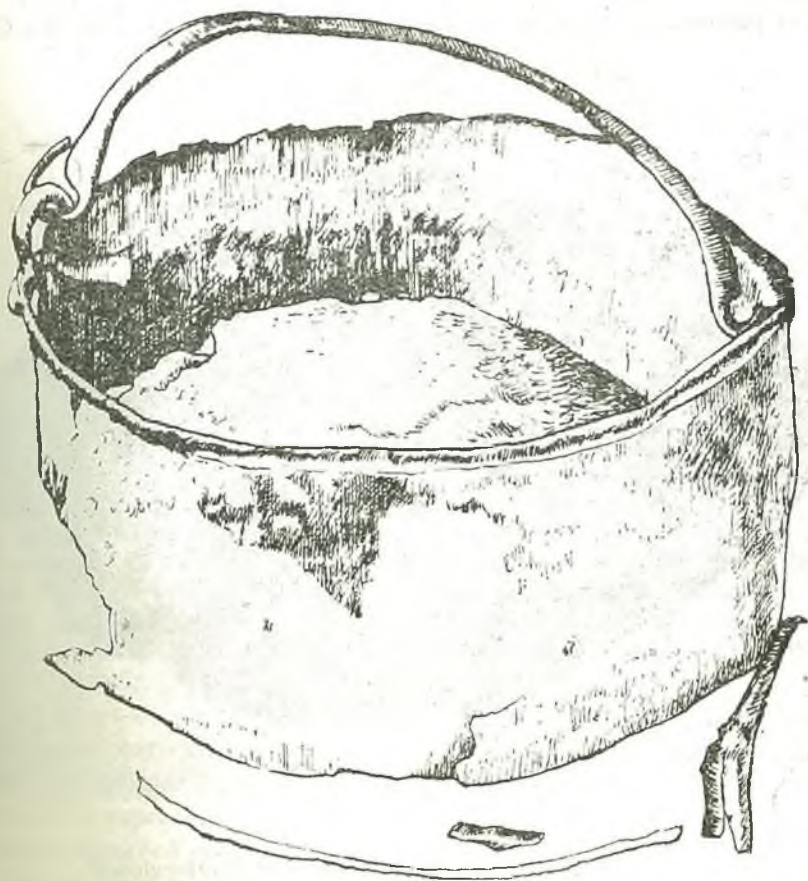

Fig. 3. — Căldare de aramă cu toartă de fier, găsită împreună cu armamentul medieval la Hurghișca.

Săpăturile efectuate nu au dus la alte concluzii decît cele formulate la descoperirea lor și anume că „Tabăra“, locul „de depozitare“

sau „locul de popas”, a fost părăsit forțat, în împrejurări dramatice, de teama unui atac sau datorită unui atac prin surprindere, ce a fost dat în apropierea locului depozitării pieselor, în general armamentul, dar mai ales cămășile, fiind găsite strinse sul, așezate în ordine, după o anumită disciplină militară, obiectele nefiind îngropate, ci depozitate la suprafață, grupate.

Armura metalică semnalată, de altfel singura de acest gen găsită pînă în prezent în acest sector, aflată în colecția muzeului din Cîmpu-

Fig. 4. — Sul de cămașe de zale „tip Hurghișca”.

lungul-Moldovenesc, a fost găsită sub o lespede de piatră, ca într-o ascunzătoare ; gruparea obiectelor, făcută de așa fel ca să ocupe un loc cît mai mic, dovedește preocuparea la posesorii acestui armament de a-l „camufla”. Astfel, ne explicăm de ce acest material destul de prețios nu a fost luat ca trofeu de război și, neștiut, s-a acoperit de pămînt și de vegetație, în mod natural, apoi, prin împădurirea naturală a zonei de de-

pozitare, s-a păstrat pînă la noi. Fiind cea mai bogată recoltă de materiale arheologice de acest gen din județul nostru și, după cît cunoaștem, din întreaga țară, fiind de aceeași proveniență și lucrate în aceeași tehnică, pentru multe categorii din obiectele de inventar vom putea vorbi, de acum înainte, pentru comparație tipologică, de un „tip Hurghișca“.

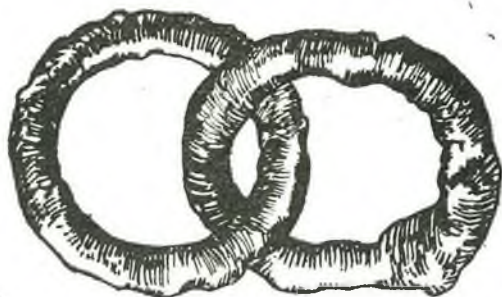

Fig. 5. — Detaliu pentru inele de zale forjate și cu nit „tip Hurghișca“ (desen mult mărit).

Cămășile de zale ce provin din acest sector sînt făcute din inele, cu un diametru de 1 cm, cu mici toleranțe în plus sau minus. Inelele sînt obținute prin forjarea și nituirea sirmei din care sînt confecționate și, de regulă, pe un inel sînt prinse alte patru inele, care, la rîndul lor, sînt prinse de restul rețelei metalice prin aceeași tehnică. Cămășile de zale de „tip Hurghișca“ sînt grele pentru o talie normală, lungi pînă la genunchi, lucrate meșteșugărește, preocuparea fiind mai mult pentru soliditate și rezistență, decît pentru estetică și execuție fină.

Ele diferă de cămășile de zale din colecțiile mai vechi ale Muzeului din Suceava, care sînt făcute din inele mai mici, la fel cu patru inele pe aceeași verigă, dar fin executate și, o dată rețeaua metalică obținută, bătute ușor la suprafață, încît îmbinarea lor prezintă aspectul de adevărată „leşătură metalică croșetată“.

Tot cu inele mai mici și îngrijit lucrată, este cămașa de zale din colecția muzeului din Cîmpulungul-Moldovenesc, descoperită în anul 1935 în orașul Cîmpulung Moldovenesc, str. Băilor (nr. inv. 766), care poate fi socotită de un tip intermediar între cele două tipuri de cămăși de zale descrise.

Tot în „tipul Hurghișca“ pot fi incluse și cămășile de zale de la Coșna — Floreni, locul Tatarca, descoperite în anul 1960 sau din Colecția Muzeului din Fălticeni (nr. inv. 2.159), găsită înainte de 1915 la Dorna Arinilor (Dorna Românească).

De pe pîrîul Hurghişca, provine şi coiful aflat în Muzeul din Cimpulung Moldovenesc (nr. inv. 3.611). Intrat în colecţiile muzeului în iulie 1959, coiful este din fier în parte mincat de rugină (partea din spate,

Fig. 6. — Cămaşă de zale „tip Hurghişca“

stînga). A fost făcut din trei părţi. Calota propriu-zisă a coifului, dintr-o singură placă, este prevăzută la spate cu orificii pentru prins zalele de apărare a gîtului, în virf cu un adaos cu cap sferic, prins de calotă prin patru nituri, iar în faţă cu o întăritură ondulată, pentru apărarea

frunții în zona arcadelor ochilor și nasului și prinsă de calotă prin trei nituri. Înălțimea totală a coifului este de 26 cm.

În muzeul din Cimpulung Moldovenesc, se mai află un coif (nr. inv.

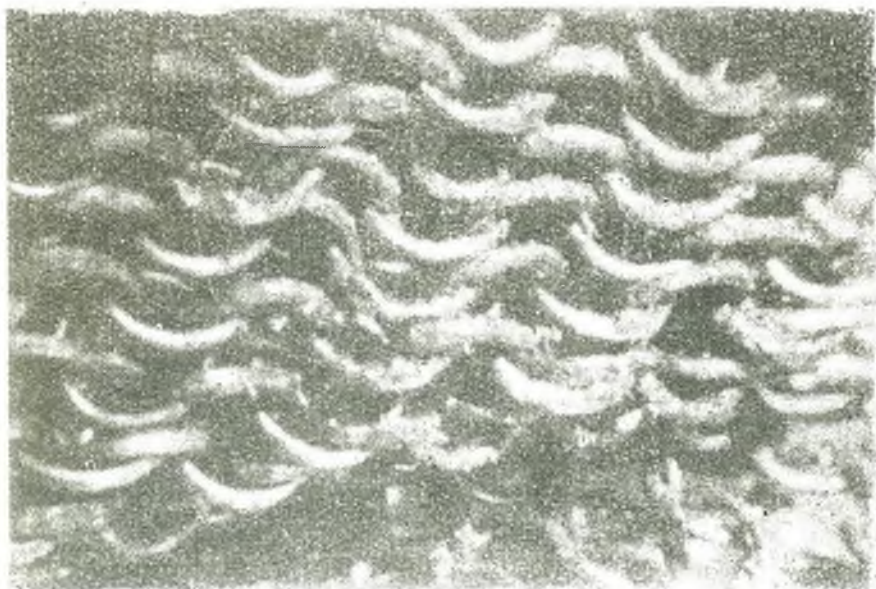

Fig. 7. — Detalii din cămășile de zale „tip Hurghișca“.

937), provenind din vechea colecție a muzeului (1940). Înregistrat greșit ca provenind de la Voroneț, donatorul lui a precizat că în realitate a fost descoperit în comuna Ostra, cu ocazia plantării unui stîlp de susținere pentru împrejmuirea casei ocolului silvic. Cu toate măsurile luate, astăzi se mai păstrează numai o parte din acest coif (înălțimea 17,2 cm, diametru maxim de 21 cm), care pare a fi fost confecționat ca și cel găsit în punctul Hurghișca. Partea de jos prezintă, de asemenea, o parte întărită, mai pronunțată, de circa 3 cm. Aparținînd, desigur, unui conducător, îngropat la locul amintit, pe partea exterioară a calotei este acoperit cu desene aurite, provenite din foițele de aur aplicat. Desenele ce au putut fi identificate prezintă o vădită factură orientală.

Un coif semnalat în comuna Cîrlibaba, pe malul pîrîului Cibou, la sfîrșitul secolului trecut, nu a ajuns pînă la noi³⁵.

35. Ed. Fischer *Die Bukowina*, Czernowitz, 1899, p. 220.

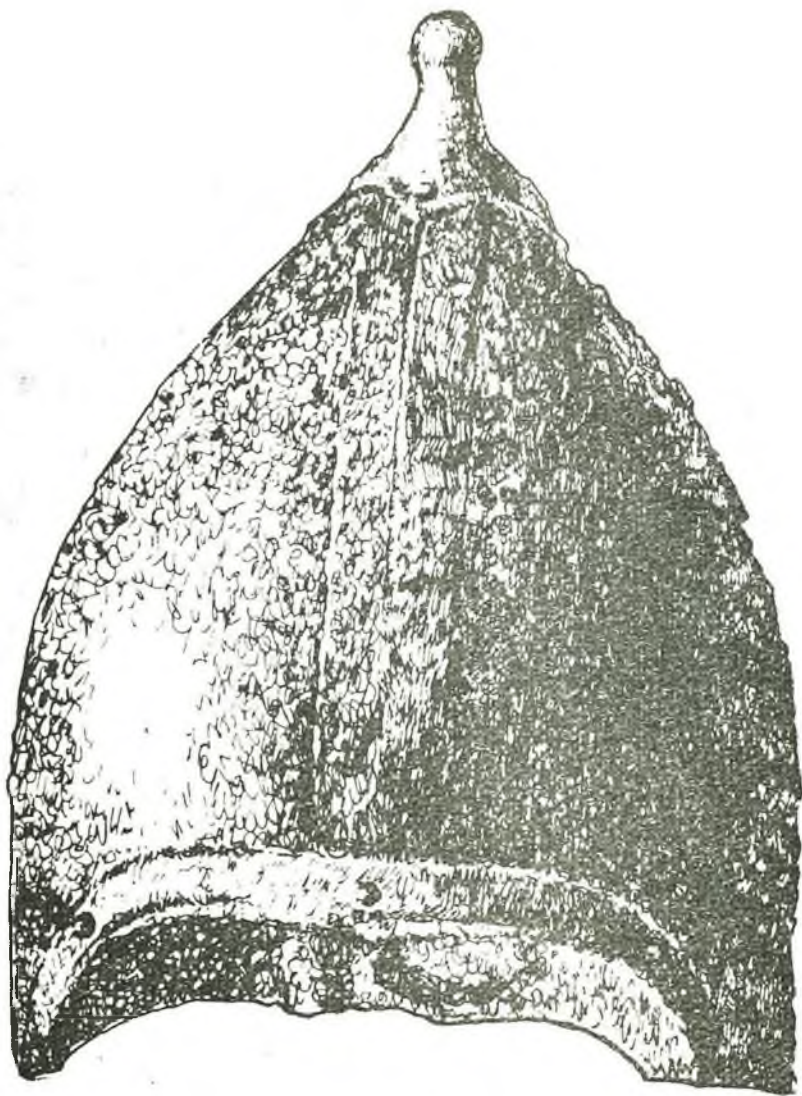

Fig. 8. — Coif de fier descoperit la Hurghiscea

Din aceeași zonă, provine și capul de buzdugan din bronz găsit la Hurghiscea. Prevăzut cu o gaură de înmănușare, capătul măciucii are trei rînduri de colți, colții din mijloc fiind mai mari, alternînd cu colții rîndurilor exterioare, așezați cîte doi față în față. Din înălțimea totală de

7,8 cm, 3,5 cm reprezintă înălțimea minerului, a cărui gaură de înmănășare este de 2,8 cm, lățimea maximă a capului de buzdugan fiind de 3,5 cm.

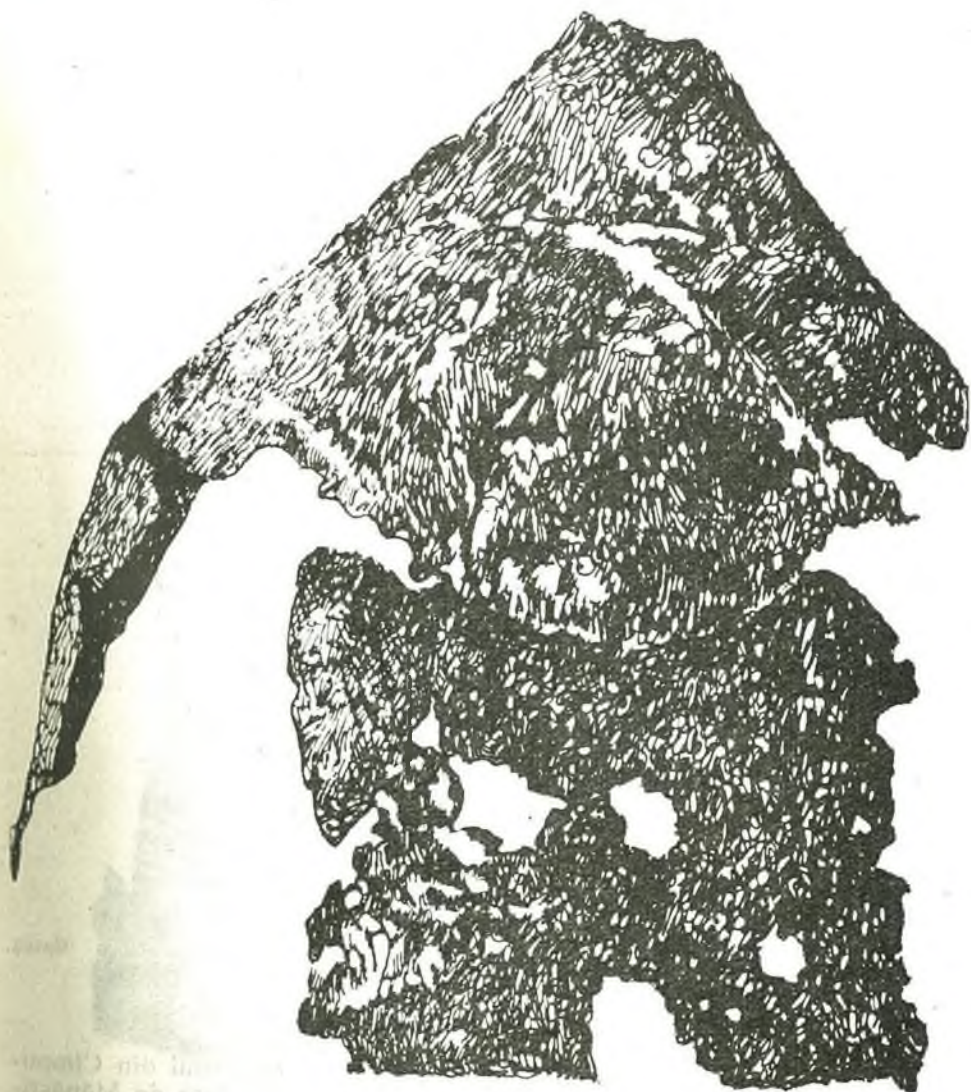

Fig. 9. — Coif descoperit în com. Ostra.

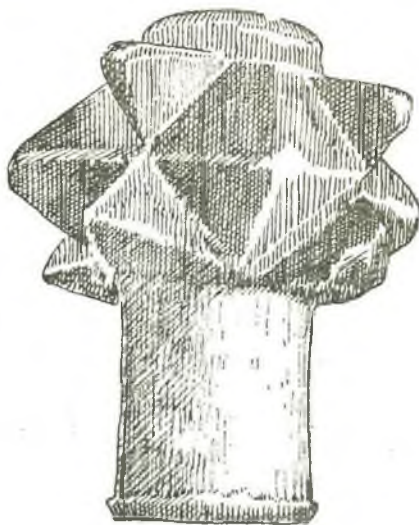

Fig. 10. — Cap de buzduhan din bronz descoperit la Hurghișca.

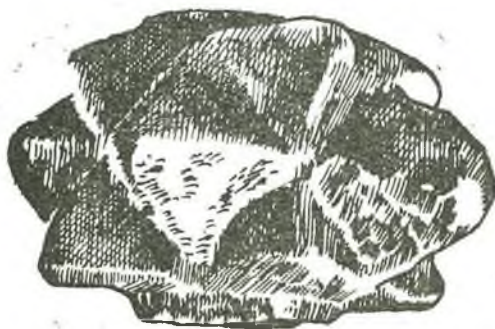

Fig. 11. — Cap de buzduhan descoperit în apropiere de M-rea Vatra Moldoviței.

Capul de buzduhan din colecția mai veche a muzeului din Cîmpulungul Moldovenesc (nr. inv. 741), descoperit în apropiere de Mănăstirea Vatra Moldoviței (1935), deși asemănător cu cel descris, cu aceeași lățime, este mai mic ca înălțime (4,6 cm) și fără mîner, înmănușarea făcîndu-se direct, în corpul buzduhanului.

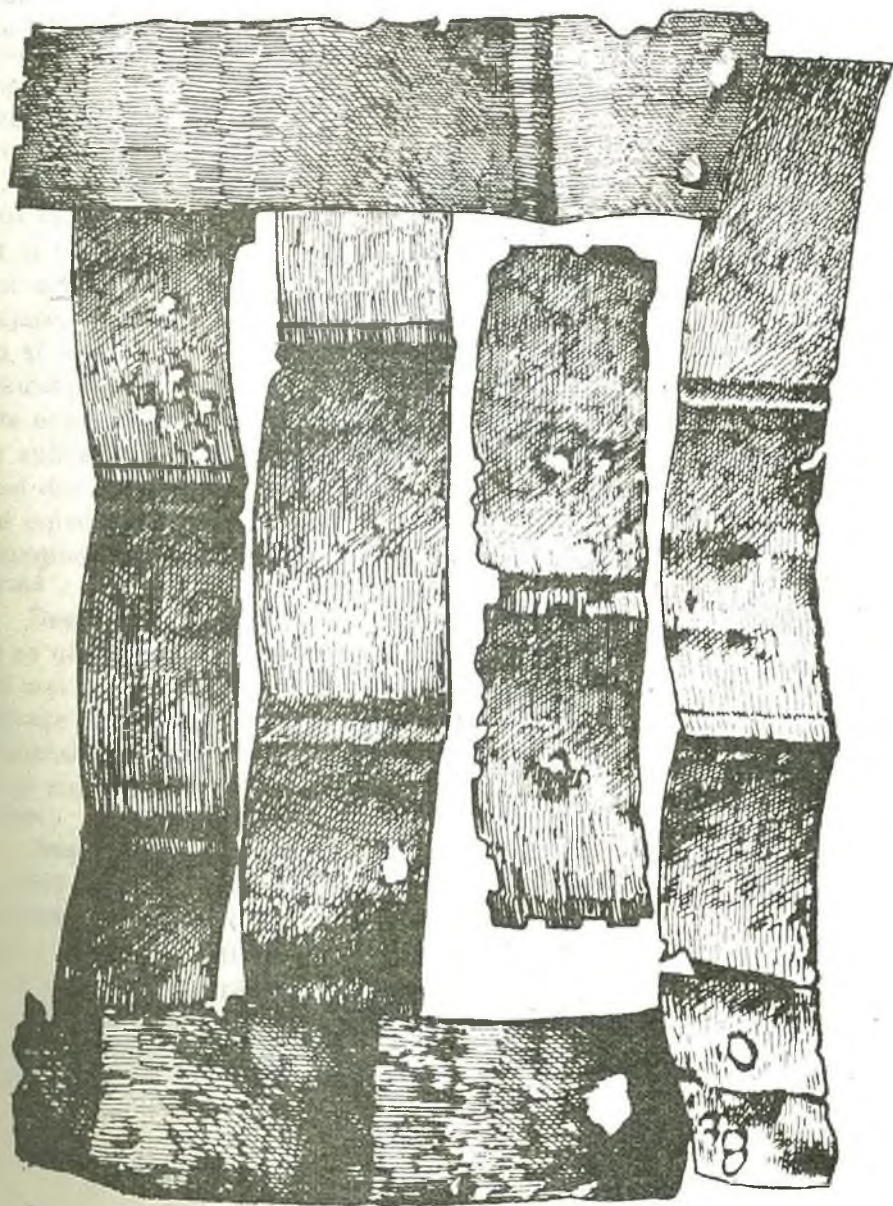

Fig. 12. — Fragmente din armura, de tip „coș metalic“, descoperită la Hurghișca.

Tot din fier, identic ca tipologie și tehnică de lucru, este capul de buzdugan aflat în colecțiile Muzeului din Suceava și provenind din materiale arheologice găsite, în primăvara anului 1960, pe malul riului Cătăriga, în comuna Coșna — Floreni.

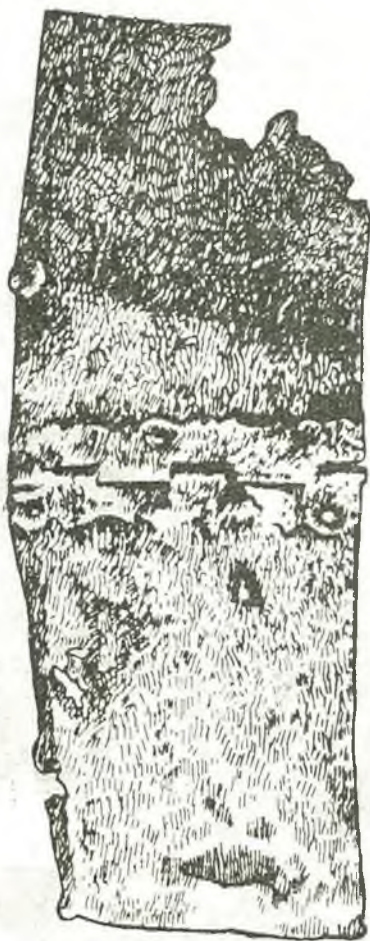

Fig. 13. — Fragment de armură, de tip „coș metalic”.

Kaindl semnală existența a 2 capete de buzdugan, descoperite în 1910—1911, la Ostra, dintre care unul de formă „tubulară”, „cu un nu-

măr de virfuri boante”, dar descrierea fiind sumară nu ne dă posibilitatea de a face unele analogii³⁶.

Merită atenție fragmentele din armura cu aspect de „coș metalic” descoperită la Hurghișca. Se pare că această armură era montată pe un postav gros, piele sau blană și se introducea pe cap pînă pe umeri, iar lateral se închidea în cătărămi. Imbinarea părților din față și din spatele armurii este în balamale.

Un interes similar prezintă scările de șa descoperite la Hurghișca. Atît cele din colecția Muzeului din Suceava (nr. inv. 2045 a și 2045 b), cît și cele ale Muzeului din Cîmpulung Mold. (nr. inv. 3609 și 3610), sînt asemănătoare și prezintă următoarele caracteristici: Executate prin forjare, dintr-o singură bucată de fier, de formă ovală, sînt înalte de 13—16 cm și late la bază de 13 cm. Partea de sus prezintă orificiul necesar prinderii acestora prin curele de șa, iar partea de jos, — „platforma” — este ovală și mult lătită. Scările de șa din colecția Muzeului din Suceava au aplicate pe brațele de susținere ale „platformei” ornamente provenind din aplicarea foițelor de argint pe corpul de fier al scării. La cele din colecția Muzeului din Cîmpulungul Moldovenesc, se pot observa „dungile” de consolidare provenite din îngroșarea fierului sub „platformă”.

Deși asemănătoare ca formă și dimensiuni cu cele descrise, scările de șa găsite la Coșna-Floreni au partea de jos mai puțin lătită, deci nu am mai putea vorbi aici de „platformă”. De o factură tipologică asemănătoare „tipului Hurghișca” este scara de șa de la muzeul Fălticeniilor (dimensiuni 13/15 cm), cu partea de jos mai lărgită (nr. inv. 2152), intrată în muzeu în 1925. Ne lipsesc însă datele de proveniență ale acestei piese.

Asemănarea materialului arheologic de la Hurghișca cu acela găsit în 1960 în comuna Coșna-Floreni, pe malul riului Catariga, în parte în expoziția muzeului din Suceava și datarea întregului material ca aparținînd secolelor XIII—XV impun mărirea ariei de cercetare la întreaga zonă a Carpaților răsăriteni, sondaje arheologice în cîteva puncte ale acestui drum, pe variantele principale sau pe cele „de joncțiune” și corelarea materialului cu piese similare ale muzeelor din țară sau de peste hotare.

36. R.F. Kaindl, *Vorhistorische und volkshistorische Forschungen in der Bukowina*, în *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft, Wien*, XXXXII, 1912, p. 160.

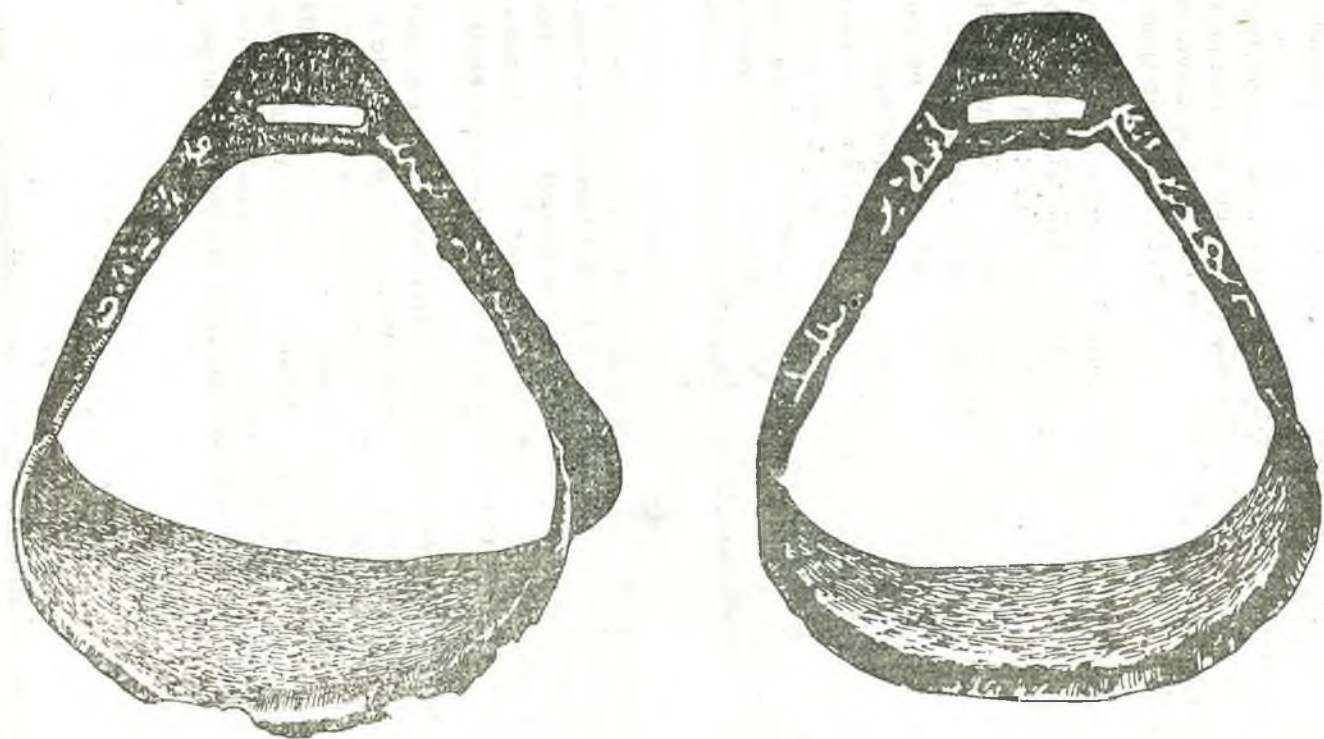

Fig. 14. — Scări de șa descoperite la Hurghișca.

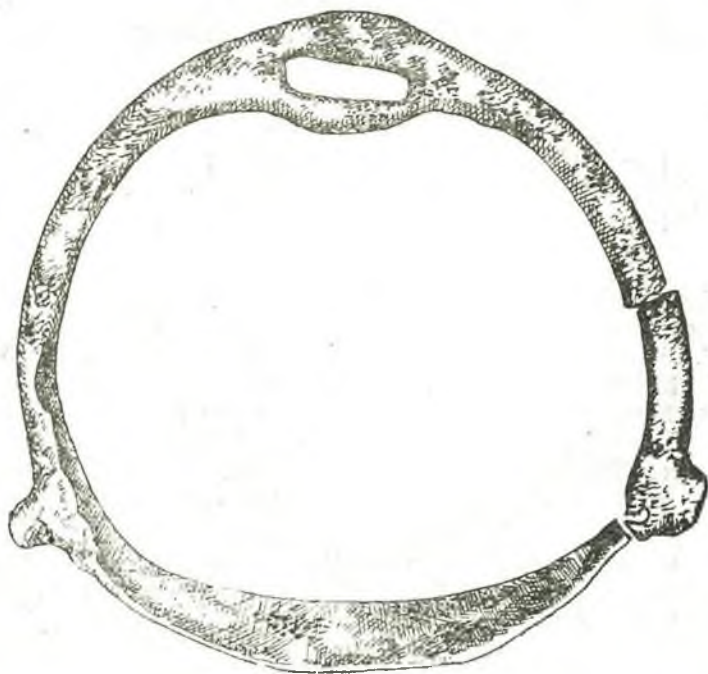

Fig. 15. — Scară de șă descoperită la Coșna-Floreni, asemănătoare „tipului Hurghișca“.

Deși un lucru util, tot ce s-a făcut pînă acum reprezintă doar o primă etapă de cercetare și arheologiei noastre feudale îi revine sarcina de a stabili cronologia precisă a acestor materiale, în cazul că alte posibilități de informare istorică nu vor fi în măsură să elucideze pe deplin și pe această cale aspecte importante ale formării statului feudal moldovenesc.

Materialele arheologice descoperite pe teritoriul județului Suceava au fost cartate, punctîndu-se în mod grăitor cu ele, ca un argument în plus, drumurile „tătărești“. Denumirea drumurilor nu obligă atribuirea acestor obiecte unei anumite populații, făcînd din „tătari“ purtătorii acestei „culturi“, chiar atunci cînd factura vădit orientală a unora din ele ne-ar tenta spre aceasta. Semnalarea unor piese sporadice, sumarele informații pentru cele descoperite anterior și condițiile semnalării celor din ultimii ani, fără posibilitatea observațiilor stratigrafice, nu permit, pentru moment, numai pe baza observațiilor tipologice, concluzii definitive, sintetizări mai ample.

ALEXANDRU AL. VASILESCU

DIE „TATARISCHEN“ WEGE IM LICHT DER NEUEN ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN VOM BEZIRK SUCEAVA

ZUSAMMENFASSUNG

In der Gebirgszone des Bezirks Suczawa erscheinen oft toponimische Benennungen von Bergen, Tälern, Gewässer u. s. w., wie „Der Tatarenweg“, „Der Tatarenhügel“, „Tatarka“, „Tatarcutza“, „Der Tatar“. Die Volkstradition bewahrt eine reiche Gesamtheit von Legenden. Der Folklorist Simeon Florea Marian meldete das Dasein einiger archäologischen Gegenstände, Panzerhemden und Reste von Waffen die sich häufig in dem Bukowinaer Gebirge befanden.

„Der Tal“ oder „Tatarenweg“ hat bei seinem Eingang in dem Bukowinaer Gebirge zwei Arme, einer vom Städtchen Solka, der andere von der Gemeinde Marginea-Rădăuți, die sich im Punkte Poiana Măru-lui (die Apfelwiese), dann im Dragoschatal, Watra-Moldoviței, Cimpulung, Pojorita, Piatra Sterparului, unweit von der Gemeinde Ciocănești, einigen. Hier teilt sich der Weg, ein Arm von Ciocănești, über den Bistritzafluss, über das Gebirge Suhard und Cucureasa, dann geht der Weg herunter nach Neurodna und Siebenbürgen. Der andere Weg von Piatra Sterparului rechts geht über andere Berggipfel und führt nach Maramuresch.

Geschichtlich attestiert, seit dem Jahre 1717 von „Stilpul lui Vodă“ (Die Säule des Fürsten) aus Wama bewacht, wurde der Weg oft als Handels-oder Militärweg, bis ins 18. Jh., gebraucht. Die modernen Wege korrigierten teilweise diese Strecke.

Durch das Studium einiger archäologischen Objekten die sich in den Sammlungen der Museen vom Bezirk Suczawa befinden und besonders die des Museums aus Cimpulung, wurde noch im Jahre 1964 vorausgesetzt dass man ausser diesen Hauptweg noch von vielen anderen tatarischen Wegen sprechen kann, die als Durchgang Täler der Bergsgewässer gebrauchen, durch Wiesen, über Wasserschwengel in den Tälern der Flüsse vom anderen Gebirgsabhang.

Die Identifizierung der Gegenstände in den Sammlungen der Museen des Bezirks durch Lokalisierung der Gegenstände die zufällig entdeckt wurden, durch schriftliche und mündliche Erkundigungen, und besonders das häufige archäologische Material Demacuscha Sektor Forstunkreisung Moldovitzza, das zum Vorschein gebracht wurde, unterstützen dieselbe Hypothese. Die Ähnlichkeit dieses Materials mit dem in 1960 in Coschna-Floreni (W. Dorna) entdeckten Material, das teilweise Datieren des ganzen Materials im XII-XV Jh., benötigt sowohl neue Forschungen durch Vergrößerung der Fläche und zwar die ganze Zone der

Ost-Karpathen, als auch Stichproben in einigen Punkten dieses Weges und ein Vergleich dieses Materials mit anderen Gegenständen anderer Museen im Land und Ausland.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Die Karte der „tatarischen Wege“ des Suczawaer Bezirks.
Abb. 2. — Münzen herausgegeben von den Königen Ungarns Karl Robert und Ludwig der Grosse (XIV.Jh.), im Punkte „Der Gipfel des Berges Furcoiu“, Gem. Suczewitza, gefunden.
Abb. 3. — Kupfereimer mit Eisenhenkel, gefunden zusammen mit der mittelalterlichen Rüstung in Hurgischka.
Abb. 4. — Eingerolltes Panzerhemd „Typ Hurgischka“.
Abb. 5. — Teilbild für geschmiedete Panzerringe und mit Nieten, „Typ Hurgischka“ (Sehr vergrößerte Zeichnung).
Abb. 6. — Panzerhemd „Typ Hurgischka“.
Abb. 7. — Teilbilder von Panzerhemden „Typ Hurgischka“.
Abb. 8. — Eisenhelm in Hurgischka entdeckt.
Abb. 9. — Helm entdeckt in der Gemeinde Ostra.
Abb. 10. — Kopf eines Igelkolbes aus Bronze entdeckt in Hurgischka.
Abb. 11. — Kopf eines Igelkolbes entdeckt neben dem Kloster W. Moldowitza.
Abb. 12. — Einzelstücke einer Armüre, Typ „metallischer Korb“ entdeckt in Hurgischka.
Abb. 13. — Einzelstück einer Armüre, Typ „metallischer Korb“
Abb. 14. — Sattelstiegen entdeckt in Hurgischka.
Abb. 15. — Sattelstiege entdeckt in Coşna-Floreni, ähnlich dem Typus Hurgischka.

ASEZAREA OMENEASCĂ DE LA SUCEAVA D/N SEC. AL XIV-LEA IN LUMINA CERCETĂRIILOR ARHEOLOGICE

Preocuparea pentru faza mai veche a istoriei oraşului medieval Suceava s-a făcut remarcată încă în urmă cu mai mulţi ani, în cadrul colectivului de cercetare de la Suceava¹, ea continuînd să se manifeste şi acum în forme diverse, care merg de la publicarea atentă a unor categorii ceramice foarte importante aparţinînd veacului al XIV-lea², pînă la includerea unor complexe sucevene într-un cadru istorico-arheologic mai larg, de importanţă general românească³. Departe de a părea nefirească sau chiar exagerată, atenţia acordată de către arheologie împrejurărilor în care s-au pus, în veacul XIV, bazele economico-sociale ale oraşului medieval Suceava se explică în primul rînd, dar nu exclusiv, prin aceea că, prin particularităţile sale, procesul constituirii oraşului Suceava are o deosebită importanţă ştiinţifică pentru studierea în ansamblu a istoriei oraşelor medievale din Moldova. Această împrejurare determină, o dată în plus, reluarea în rîndurile de faţă a discuţiei pe marginea realităţilor sucevene din veacul al XIV-lea, aşa cum par să se definească ele în lumina cercetărilor arheologice.

Una din problemele majore în funcţie de care s-au desfăşurat pînă în prezent săpăturile arheologice pe teritoriul Sucevei a fost aceea a modului

1. Cf. M.D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieţii orăşaneşti la Suceava*, în SCIV, IX, 1, 1969, p. 107—124.

2. El. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava*, partea I, în SCIV, XV, 1, 1964, p. 85—102 şi partea II, în SCIV, XV, 2, 1964, p. 205—224.

3. M.D. Matei, *Consideraţii pe marginea unor aspecte sociale ale istoriei oraşelor medievale româneşti*, în SCIV, XVIII, 1, 1967.

în care se manifestă, sub raport topografic, concentrarea sau dispersarea locuirii omenești într-o perioadă care, fie că premerge cu puțin constituirea orașului ca atare, fie că se înscrie cronologic în chiar procesul de oarecare durată al formării așezării de tip urban. Problema este importantă nu atât pentru cunoașterea aspectelor demografice ale secolelor XII—XIV din istoria Sucevei (nelipsite, de altfel, de importanță), ci mai ales pentru că, după opinia a numeroși specialiști, în funcție (dar nu numai) de concentrarea sau dispersarea locuitorilor unei așezări, de trăinicia stabilirii lor într-o anumită arie, se pot desprinde numeroase concluzii referitoare la etapele procesului de constituire a unui oraș medieval⁴. Într-adevăr, de parte de a constitui un caz izolat, observațiile generale prilejuite⁵ de săpăturile arheologice de pe teritoriul Sucevei vin să confirme, o dată în plus, justetea respectivului punct de vedere⁶.

După cum se știe, pe teritoriul actualului oraș, s-au practicat în ultimii 15 ani numeroase săpături arheologice, al căror scop a fost, între altele, de a stabili atât stratigrafia generală a orașului medieval⁶, cât și stratigrafia specială a sectoarelor respective. Pentru descoperiri și observații care prezintă cel mai mare interes în discuția de față, amintim aici săpăturile din: sectorul „Șipot“ (situat pe ambele laturi ale str. Ștefan Ștefureac, în nemijlocita apropiere a piriului Căcaina), sectorul „Curtea Domnească“ (inclusiv observațiile ce s-au putut face în curtea bisericii Sf. Dumitru), sectorul I.R. C. (situat pe locul unde se află acum sediul U.J.C.M.)⁷, la care s-ar putea adăuga săpăturile din jurul „Hanului Domnesc“⁸, cele din preajma actualei Case a pionierilor și mai ales săpăturile de pe traseul celui mai vechi șanț de apărare (sec. XIV) al Sucevei⁹. Toate săpăturile amintite (ca și unele sondeaje de mai mici proporții, care nu au mai fost menționate aici) au scos în evidență două fapte de egală importanță și care nu pot fi înțelese în suficientă măsură decât dacă sînt just corelate : a) Absența unui **strat de cultură compact** aparținînd secolelor XII—XIII ; b) Descoperirea unor **materiale arheologice izolate** (atît unul față de altul, cît și în raport cu vreun complex oarecare căruia să-i fi aparținut), a căror datare în secolele XII—XIII este asigurată pe criterii tipologico-comparative : ceramică, obiecte de metal etc.¹⁰.

4. J. Schneider, *La ville de Metz aux XII-e et XIV-e siècles*, Nancy, 1950, p. 26.

5. M.D. Matei, *Zur Ausdehnung der Stadt Suceava im XIV—XVI. Jh. in Dacia*, N.S., V, 1961, p. 521—532.

6. M. D. Matei, *Observations générales, sur la stratigraphie de l'établissement médiéval de Suceava*, in *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 351—359.

7. Vezi raportul preliminar asupra acestei săpături în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 780—781.

8. Săpături nepublicate.

9. M. D. Matei și L. Chițescu, *Nouvelles données du problème de l'apparition des fortifications des villes moldaves au moyen-âge*, in *Dacia*, N.S., XI.

10. M. D. Matei, *Zur Ausdehnung...*, loc. cit.

Cum pentru discuția de față nu este necesară o analiză a caracteristicilor tehnice ale ceramicii invocate aci, ne mulțumim să precizăm doar că, fără nici o excepție, aceasta se caracterizează prin pasta de calitate cel mult mijlocie (în anumite cazuri chiar inferioară) și prin modelarea ei cu mîna. Cît privește obiectele de metal, incontestabil că cele mai valoroase pot fi considerate fragmentele de cruciulite — relicviare din bronz pe care descoperitorul lor, cercetătorul Dan Gh. Teodor, le socotește produse într-un atelier răsăritean¹¹. Imprejurarea că descoperirile la care facem aluzie mai sus au apărut într-un număr destul de mic și mai ales repartizarea lor pe o arie întinsă din suprafața orașului actual constituie puternice argumente în favoarea părerii că locuitorii care populau ășezarea situată pe suprafața viitorului oraș Suceava nici nu erau prea numeroși și, mai ales, nici nu dăduseră naștere unei ășezări compacte și dense în cuprinsul căreia să existe un strat de cultură continuu și relativ gros. Faptul acesta nu trebuie să surprindă deoarece este bine cunoscut că în cuprinsul satelor evului mediu — cu excepția cazurilor în care o anumită formă de teren obliga locuitorii unui sat să-și ășeze gospodăriile la intervale mici¹² — locuințele și anexele gospodărești ale diverselor familii se aflau la distanțe destul de mari unele față de altele. De altminteri, este de amintit aici opinia că, chiar în cadrul orașelor evului mediu, spațiul dintre casele orășenilor era adesea destul de mare, rămînînd nelocuite suprafețe întinse, rezervate de obicei grădinilor sau chiar culturilor agricole¹³. De aceea, în cadrul ășezării sucevene, care în sec. XII—XIV nu putea constitui decît un sat obișnuit, nu este de ășteptat ca cercetările viitoare să schimbe structural observațiile de pînă acum și concluziile care derivă din ele. De altminteri, facem aici și precizarea, deloc lipsită de importanță pentru istoria Sucevei, că situația subliniată în cele precedente este valabilă și pentru o parte a primei jumătăți a secolului al XIV-lea, deși este destul de greu să spunem și cît anume.

Înspre mijlocul veacului al XIV-lea, însă, în condiții și din motive care au mai fost analizate pînă acum, pe planul producției de bunuri se înregistrează unele progrese care par a sugera că producția de ceramică, de pildă, iese hotărît din cadrul preocupărilor de natură casnică și capătă un tot mai evident caracter meșteșugăresc¹⁴. Am amintit această constatare nu

11. Descoperirile la care facem aluzie nu au fost încă publicate.

12. Unul din cazurile cele mai semnificative în acest sens îl constituie ășezarea rurală de la Coconi, din Ţara Românească, unde distanța maximă dintre locuințe este de cca. 10 m. Pentru amabilitatea de a ne fi comunicat aceste observații, ca și unele concluzii care derivă din ele, aducem mulțumiri colegului N. Constantinescu.

13. R. Maunier, *L'origine et la fonction économique des villes*, Paris, 1910, p. 70—80.

14. El. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea, de la Suceava*, (partea a II-a), în *SCIV*, XV, 2, p. 205.

cu intenția de a relua discuția elementelor dispartate care au concurat la formularea ei, ci numai pentru că cei mai mulți dintre specialiștii români sau străini în domeniul istoriei orășanești atribuie producției de ceramică însușirea de a fi ilustrativă pentru diversele etape prin care trece o așezare omenească în decursul procesului de urbanizare a sa¹⁵.

Revenind la situația specială a Sucevei, este necesar să atragem atenția asupra unui raport care s-a conturat cu timpul între apariția produselor ceramice de caracter meșteșugăresc și aria de răspîndire teritorială a lor în cadrul limitelor orașului medieval Suceava. Acest raport este plin de semnificații pe plan istoric și se exprimă prin restrîngerea aproape bruscă a suprafeței ocupate de locuitorii Sucevei la mijlocul și în a doua jumătate a veacului al XIV-lea, în comparație cu suprafața pe care se răspîndeau locuitorii aceleiași așezări în secolele XII—XIII¹⁶. Este de tras din această concluzia că numărul locuitorilor suceveni a scăzut sau explicația restrîngerii teritoriului ocupat de ei este de căutat în chiar restructurările ce aveau loc în sinul acestei societăți? Incă acum trebuie arătat că nu poate fi vorba despre o descreștere numerică a populației Sucevei la mijlocul secolului al XIV-lea (se pare că Moldova nu a fost atinsă de cumplitul flagel care a pustiit întinse regiuni ale Europei occidentale și centrale în această perioadă), ci de o restrîngere voită a spațiului locuit, pe seama micșorării pînă la dimensiuni minime a spațiului liber dintre locuințe, restrîngere dictată de interese majore ale întregii cumunități de aici.

Spațiul prezentului articol și sarcina lui generală nu ne îngăduie să acordăm problemei acesteia o atenție specială, o discuție detaliată cu privire la condițiile în care s-a petrecut amintita restrîngere a suprafeței așezării sucevene fiind făcută de altfel cu alt prilej¹⁷. De aceea ne mulțumim ca aici să consemnăm din nou doar opinia că această restructurare nu poate fi legată decît de procesul urbanizării așezării omenești de la Suceava. După cum este în general admis, paralel cu procesul de permanentizare în anumite așezări omenești a unor elemente, a căror activitate este — dacă încă nu exclusiv — tot mai sistematic și stăruitor legată de producția meșteșugărească de mărfuri și de schimb, își face apariția și conștiința intereselor comune ale respectivei colectivități umane. Dacă pentru cazul special al locuitorilor acelei vremi ai Sucevei nu sîntem în situația de a cunoaște formele concrete, de natură economică, pe care le-a îmbrăcat și în care s-a exprimat această conștiință a intereselor comune, avem, în schimb, puțința

15. W. Hensel, *Remarques sur les origines des villes slaves*, în *Archaeologia Polona*, VII, 1064, p. 157.

16. M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București 1963, p. 78.

17. Vezi nota 9.

să constatăm că și aici, ca în toată Europa medievală¹⁸, de altfel, prima preocupare a viitorilor orășeni a fost aceea de a-și înconjura și apăra ășezarea cu fortificații, constând dintr-un șanț de apărare și o palisadă adiacentă.

Cum era însă firesc, numărul nu prea mare de locuitori ai Sucevei de atunci — începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea — nu exprima decît o forță limitată și de aceea fortificațiile respective înconjoară o suprafață relativ restrînsă, al cărei diametru maxim coincidea cu distanța dintre pîrîul Cacaina și baza promontoriului pe care este situată biserica Mirăuților. În același timp, însă, fortificația avînd rostul de a pune la adăpost de pericole pe locuitorii ășezării, aceștia se vedeau obligați să se stabilească în spațiul restrîns mărginit și apărat de șanțul de apărare amintit și de palisada aferentă lui. Or, tocmai în aceasta și rezidă explicația restrîngerii suprafeței în care cercetările arheologice au semnalat sistematic apariția urmelor de locuire datînd de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea la Suceava.

Din cele expuse pînă acum, s-a desprins clar faptul că atît faza inițială și foarte importantă a procesului formării orașului Suceava, cît și prima încercare de fortificare a acestei ășezări de tip incipient urban au loc înainte de stabilirea la Suceava a capitalei țării, petrecută înspre sfîrșitul domniei lui Petru I Mușat.

Indiferent de data la care se va fi petrecut mutarea capitalei la Suceava, este cert că domnia a găsit aici o situație topografică de care a trebuit să țină seama și în funcție de care au avut loc, ulterior, evoluția și extinderea orașului însuși. De altfel, grație aceluiași cercetări arheologice și observațiilor mai ales stratigrafice pe care ele le-au prilejuit, s-a putut nu numai urmări modul și etapele mari ale extinderii orașului Suceava spre vest și sud — începînd de la nucleul vechi deja existent — ci și raporta noile construcții la altele mai vechi, a căror existență împiedica eventual extinderea sau apariția unor complexe importante, legate de viața economică sau religioasă a capitalei țării.

Dacă nu concomitent cu ridicarea celei mai vechi cetăți de piatră de la Suceava — Cetatea Șcheia — imediat după aceasta și în orice caz paralel cu construirea Cetății de Scaun, domnia a inițiat construirea în oraș a celui mai vechi nucleu al „Curții Domnești“. Cum era și firesc, noua construcție, de mari proporții, nu putea fi ășezată în vatra vechiului oraș, deoarece aceasta ar fi presupus nevoia dărîmării a numeroase locuințe ale tîrgoveților. În consecință „Curtea Domnească“ a fost situată dincolo de șanțul de apărare al vechiului tîrg și a fost, probabil, o vreme, relativ izolată de acesta. Datorită acestui fapt, pe de o parte, ca și creșterii destul de brusce și importante a numărului locuitorilor Sucevei, determinată de atragerea aici a numeroși meșteșugari, negustori, boieri (împreună cu sui-

18. Referitor la importanța fortificațiilor orășenești pentru locuitorii acestor ășezări cf. Lewis Mumford, *La cité à travers l'histoire*, Paris, 1964. p. 321.

ta lor, fenomen firesc în noile condiții pe care le crea prezența voievodului, în Suceava, vechiul șant de apărare devenea, mai curînd, o piedică în calea liberei circulații în oraș și de aceea umplerea lui și nivelarea terenului s-au impus de la sine. În atare condiții, s-ar putea spune că o dată cu umplerea vechiului șant de apărare al Sucevei a luat sfîrșit și prima etapă a procesului de constituire a acestui oraș medieval moldovenesc, etapa următoare caracterizîndu-se prin consolidarea orașului din punct de vedere economic și social. Etapele de bază a celei de a doua etape depășind cadrul cronologic al articolului de față nu vor putea constitui obiectul lui nici măcar parțial și de aceea ne propunem să analizăm, în încheierea rîndurilor de față, numai urmările imediate ale mutării capitalei la Suceava, așa cum sînt ele ilustrate de către complexele arheologice.

O primă și foarte valoroasă observație, din punct de vedere cronologic, pentru studierea problemei care ne preocupă acum, este aceea făcută în sectorul „Sipot“. Aici, în urma unor săpături îndelungate și atente, au fost descoperite numeroase complexe meșteșugărești, situate pe o suprafață de teren destul de redusă. Cuptoare de olari și gropi cu deșeuri din producția acestora, resturi bogate de sgură provenită de la reducerea minereului și locuința unui meșteșugar, specialist în prelucrarea metalului¹⁹, urme de locuire și activitate productivă intensă, toate datînd de la sfîrșitul sec. al XIV-lea, fac neîndoielnică o intensificare substanțială a activității productive în cadrul orașului Suceava, în perioada imediat următoare mutării aici a capitalei țării. Chiar dacă prin prezența lor în nemijlocita apropiere a „Curții domnești“ asemenea complexe ar putea fi puse în legătură precumpănitoare cu sarcina respectivelor ateliere de a satisface în primul rînd nevoile acestei curți voievodale, nu există nici un dubiu că o bună parte din producție era destinată și consumului orașenilor care nu intrau sub nici o formă, în relații directe cu curtea voievodală. Constatarea prezenței diverselor categorii de meșteșugari la Suceava, într-un număr mult mai mare la finele secolului al XIV-lea decît la începutul celei de a doua jumătăți a lui, nu este însă suficientă dacă n-o însoțim de aprecierea corespunzătoare a nivelului calitativ al produselor realizate de ei. Într-adevăr, compararea, din acest punct de vedere, a produselor meșteșugărești realizate în Suceava la un interval de cca II — III decenii va oferi suficiente date în sprijinul afirmației că nivelul calitativ al producției a crescut considerabil la finele secolului al XIV-lea. Studii speciale, limitate, pentru moment, la domeniul producției de ceramică, au subliniat, în vremea din urmă, pe baza unui bogat material documentar, procesul continuu și rapid înregistrat la Suceava de meșteșugarii locali²⁰, aceste concluzii venind în sprijinul stabilirii unui tablou de ansamblu al evoluției Sucevei pînă la începutul secolului al XIV-lea.

Înainte de a încheia, ar fi poate necesar să mai adăugăm un cuvînt

19. Descoperiri inedite.

20. El. Busuioc, *op. cit.*, p. 219.

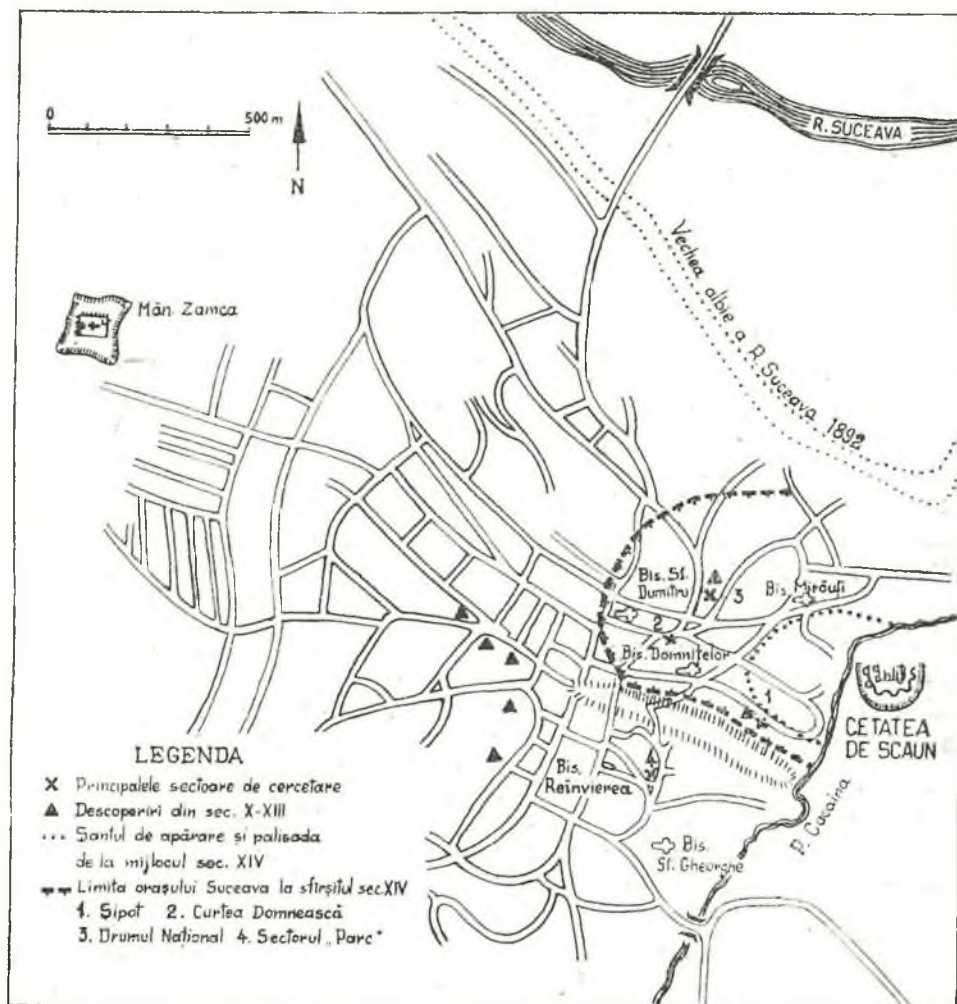

Fig. 1. — Planul orașului actual, cu limitele orașului din sec. al XIV-lea.

referitor la faptul că Suceava nu făcea excepție — decît, poate, ca **ritm** al dezvoltării — de la starea generală a Moldovei acelei vremi. Cercetări a căror amploare este în continuă creștere au dovedit că, în ultimul sfert al veacului al XIV-lea, dar în condiții deosebite aproape de la caz la caz, în întreaga Moldovă se desfășoară din plin procesul formării a numeroase a-

șezări omenești²¹, a căror apariție și dezvoltare ulterioară nu pot fi tratate nici separat una de alta, nici în raport cu procesul general de dezvoltare a societății feudale pe teritoriul Moldovei. A proceda altfel ar însemna să uităm tocmai semnificația majoră, pe care o are, pe plan istoric general, fenomenul economico-social al apariției orașelor medievale, ca expresie a atingerii unui anumit nivel, în dezvoltarea sa, de către societatea feudală.

Dintre multiplele probleme la care au trebuit să găsească răspuns cercetările arheologice desfășurate pe teritoriul orașului Suceava, aceea a precizării etapelor procesului formării respectivei așezări urbane medievale este incontestabil foarte importantă și grea. Caracterul disparat al elementelor ce servesc drept izvoare de informație, inegalitatea valorii lor probatorii, pentru ilustrarea fiecărei etape și mai ales neputința de a găsi în izvoare scrise știri cu care să se compare documentele și observațiile arheologice impun o deosebită prudență în formularea de încheieri. Chiar așa fiind, însă, credem că rezultatele cercetărilor amintite sînt suficient de concludente pentru ca, pe baza lor și în contextul general al dezvoltării societății moldovenești în secolul al XIV-lea, să se poată formula opinia potrivit căreia veacul al XIV-lea este perioada în care se desfășoară prima etapă a procesului formării orașului Suceava, etapa trecerii de la sat la oraș. Cristalizarea și consolidarea definitivă a caracterului urban al acestei așezări va avea loc însă abia în secolul următor, în condiții asupra cărora ne vom opri, poate, în viitor.

M. D. MATEI ȘI O. MONORANU

21. M. D. Matei, *La ville médiévale et l'archéologie roumaine : état actuel des recherches* în *Dacia*, N.S. VIII, p. 279—296 ; cf. și M.D. Matei și I. Chițescu, *Problemes historiques concernant la forteresse du temps des Mușat et l'établissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N.S., X, p. 291—220.

L'HABITAT DE SUCEAVA AU XIV-ÈME SIÈCLE DANS LA
LUMIÈRE DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES

RÉSUMÉ

Un des plus importants problèmes de l'histoire de Suceava est celui de la manière dans laquelle évolua l'établissement dans la période antérieure au XIV-ème siècle. Les recherches archéologiques ont prouvé qu'avant de se constituer l'établissement urbain sur le territoire de la prochaine ville on enregistre un logement d'aspect dispersé et, puisque l'espace entre les demeures était assez grand, on n'enregistre pas une couche de culture compacte et continue sur une superficie de quelque ampleur.

Pendant que des réorganisations structurales se passaient dans la vie économique et sociale des habitants de cet établissement de type rural, réorganisations à la suite desquelles apparaît à Suceava une puissante production artisanale, à l'intérieur de l'établissement on enregistre une restriction de l'espace entre les demeures, donc implicitement une diminution de la superficie de l'établissement en ensemble. Cela ne signifie pas que le nombre des habitants est diminué, mais seulement qu'ils furent obligés — pour assurer la défense de l'établissement qu'ils logeaient — de réduire au minimum possible sa superficie, puisqu'en cette période apparaissent les premières fortifications de Suceava (milieu du XIV-ème siècle).

En ce qui concerne l'existence d'une très riche et représentative catégorie d'artisans spécialisés en divers domaines d'activité, les recherches archéologiques ne permettent aucune doute relative au moment où ils se manifestent à profusion : le milieu du XIV-ème siècle.

Sur la base de toutes les observations de nature archéologique, on peut tirer la conclusion que, dans l'histoire de l'habitat de Suceava, le milieu du XIV-ème siècle a constitué un moment décisif et cela sur plusieurs plans : le développement massif de la production artisanale, la cristallisation par conséquence de l'établissement urbain et comme un corollaire de sa constitution apparaît la plus ancienne fortification de type urbain à Suceava (fossé de défense et palissade afférente).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan de la ville actuelle, avec les limites de la ville du XIV-e siècle.

CERCETĂRI DE ARHEOLOGIE MEDIEVALĂ PRIVIND EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Săpăturile arheologice din ultimii ani au scos la iveală mărturii grăitoare menite a completa izvoarele scrise și a arunca o lumină nouă asupra epocii lui Ștefan cel Mare.

Academia Republicii Socialiste România, ca for științific suprem din țara noastră, a prevăzut în planul de cercetare arheologică săpături și în obiective feudale, domeniu necercetat în trecut. Ca punct inițial și de proporții în ceea ce privește cercetările de arheologie feudală a fost ales complexul Suceava.

Incepînd din anul 1951, săpăturile arheologice de la Suceava s-au desfășurat atît în oraș, cit și la Cetatea de Scaun și în împrejurimi.

Santierul arheologic Suceava și-a propus, în funcție de săpăturile efectuate în diferite sectoare, să rezolve numeroase probleme rămase nclarificate în lucrarea lui Karl Romstorfer „Cetatea Sucevei”¹.

După cum se știe, Cetatea Sucevei, numită și Cetatea de Scaun a lui Ștefan cel Mare, menționată pentru prima dată în documentele interne la 10 februarie 1388², a cunoscut o viață plină de glorie pînă în anul 1675, cînd, la ordinul turcilor, a fost arsă și apoi părăsită. Cronicarul Ion Neculce ne relatează evenimentul cu o deosebită sobrietate, spunînd că, în al doilea an al domniei lui Dumitrașco Cantacuzino, au scris vizirul să distrugă cetățile din Moldova și atunci „trimis-au Dumitrașco Vodă pe Panaiotache ușerul Morona cu un agă turc, pentru ca să strice cetățile... Deci atunci au stricat cetatea Sucevei”³.

1. Karl Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, publicată în românește cu o notiță istorică de Al. I. Iapadatu, București, 1913.

2. M. Costăchescu, *Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 604.

3. Ioan Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Ed. Iorgu Iordan, București, 1955, p. 146.

După distrugere, cetatea a rămas în ruină și sub dărămături pînă în anul 1894, cînd arhitectul austriac Karl Romstorfer a început degajarea și apoi consolidarea ei. În anul 1904, lucrările fiind terminate, la cetate s-au desfășurat serbări organizate cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. În anii următori, autoritățile locale au luat măsuri de conservare a monumentului, ce s-a păstrat în forma de atunci pînă în zilele noastre, cînd au început săpăturile arheologice sistematice.

Astfel, șantierul arheologic Suceava și-a organizat activitatea pe sec-toare, urmărind :

1. Să cerceteze bastionul „**Cetatea de Apus**” și să precizeze rolul său în sistemul defensiv al întregii regiuni periferice orașului Suceava ;
2. Să identifice etapele de construcție ale Cetății de Scaun și să dea la iveală un plan exact al acesteia ;
3. Să elucideze rolul jucat de platoul din fața Cetății de Scaun, numit „cîmpul șanțurilor” ;
4. Să descopere resturile tîrgului feudal Suceava și
5. Să precizeze dacă în centrul orașului există într-adevăr o Curte Domnească și să o dateze⁴.

Făcînd la ora actuală un succint bilanț al celor propuse la începerea săpăturilor, putem afirma, după mai mult de 15 ani de activitate arheologică, că toate obiectivele propuse au fost atinse, obținîndu-se date deosebit de importante, care aruncă o lumină absolut nouă asupra feudalismului moldovenesc.

Astfel, referindu-ne la ansamblul descoperirilor de la Suceava și împrejurimi, putem afirma cu certitudine că ele au făcut dovada unei continuități de locuire în această regiune începînd cu neoliticul și pînă în zilele noastre, desigur cele mai importante vestigii datînd din feudalismul dezvoltat.

Nu putem trece cu vederea, dar nici insista prea mult asupra cercetărilor și rezultatelor obținute în problema rolului jucat de bastionul, numit de K. Romstorfer **Cetatea de Apus**, în sistemul defensiv al întregii regiuni periferice a orașului Suceava. Aici s-a descoperit cea mai veche cetate de piatră de formă patrulateră, cu turnuri patrulate la cele patru colțuri și care n-a fost menționată niciodată în vreun izvor scris, fie intern, fie extern. Cercetarea exhaustivă a cetății de la Șcheia a făcut dovada construirii ei în vremea lui Petru I Mușat (1375—1391), fiind deci contemporană cu patrulaterile inițiale ale cetăților Neamț și Suceava, înălțate în vremea aceluiași voievod⁵.

Constituind una din cele mai importante descoperiri referitoare la epoca de întemeiere a voievodatului Moldovei și de cristalizare statală a acestuia, Cetatea de la Șcheia a ridicat și ridică încă multiple probleme re-

4. SCIV, II, 1952, p. 423 și urm. ; IV, 1—2, 1953, p. 335 și urm.

5. Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Șcheia. Monografie arheologică*, București, 1960.

feritoare la feudalismul din Moldova, una dintre care este și aceea a originii planului rectangular al cetăților de piatră din Moldova⁶.

Cercetări ample și de durată s-au desfășurat la Cetatea de Scaun a Sucevei, care au dovedit că această cetate a fost construită în etape. Astfel, citadela pătrată cu turnuri pătrate la colțuri și pe laturile curtinelor, cu trei porți de intrare și o curte interioară, datează din vremea lui Petru I Mușat. Șanțul de apărare în formă de potcoavă, cu capetele deschise spre nord, izola cetatea de restul platoului, făcând accesibilă pătrunderea în cetate, în faza inițială, pe o potecă care ducea la poarta de sud astupată într-o fază ulterioară sau pe un pod pe piloni către poarta de răsărit, folosită concomitent cu poarta dinspre nord, la care ducea o potecă, dinspre valea Căcainei.

În vremea lui Alexandru cel Bun, cetatea a fost lărgită, creindu-se o primă curte exterioară în cadrul sistemului de fortificare folosit pentru apărarea porții de sud. Așa cum au stabilit cercetările, această poartă a fost apoi astupată, fiind folosită mai ales poarta de est.

Cercetările din anii 1959 și 1960, efectuate de semnatarul acestor rânduri la Cetatea de Scaun a Sucevei, folosind și unele constatări din anii precedenți, au identificat două faze în construcția zidurilor exterioare, făcându-se dovada că acestea au fost înălțate în două etape bine distincte în vremea lui Ștefan cel Mare. Astfel, prima fază Ștefan cel Mare se caracterizează prin construirea unui zid înconjurător gros de aproximativ 2 m pe fundul șanțului de apărare, organizându-se în felul acesta o curte exterioară mult mai mare.

Înălțarea zidului înconjurător, având probabil patru turnuri patrate, din care trei s-au păstrat, precum și contraforturi masive, din 8 în 8 m, a necesitat și amenajarea unui nou șanț de apărare, ceva mai lat ca primul din epoca lui Petru Mușat, dar păstrând aceeași formă de potcoavă, cu capetele deschise spre nord.

În forma aceasta, cetatea a rezistat puternicului asediu al oștilor turcești, comandate, în anul 1476, de Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului.

După îndepărtarea pericolului otoman, constructorii moldoveni din vremea lui Ștefan cel Mare s-au ocupat foarte serios de fortificarea cetății în conformitate cu regulile impuse de perfecționarea artileriei, atît în ofensivă, cît și în defensivă.

După cum se știe, în secolul al XV-lea, în Europa, s-au produs serioase îmbunătățiri în construcția și folosirea gurilor de foc, ceea ce a determinat și mărirea grosimii zidurilor, construirea de runde sau turnuri semicirculare⁷.

Aceste modificări au fost observate la Cetatea de Scaun de la Suceava, identificîndu-se faza a II-a Ștefan cel Mare în construirea acestei ce-

6. Gh. Diaconu, «О Молдавских крепостях XIV-вв.», în *Dacia*, N.S., III, p. 539.

7. Fr. Engels, *Opere militare alese*, Ed. militară, București, 1962, p. 277 și 306.

tați⁸. Astfel, după bătăliile de la Vaslui și Războieni, și după asediul turcilor din 1476, Ștefan cel Mare a îmbrăcat vechiul zid exterior cu al doilea zid, gros de 2—4 m, cu bastioane semicirculare, probabil 12, din care 9 mai există, folosite și ca platforme pentru artileria din cetate. Întărită în acest fel, Cetatea Sucevei a rezistat puternicului atac întreprins în 1497 de armatele polone, când acestea au asediat-o 21 de zile și 21 de nopți⁹.

Astfel, așa cum au scris cronicarii, Ștefan cel Mare este acela care a înconjurat cetatea mușatină cu a doua pinză în ziduri. Probabil din această ultimă perioadă a construcțiilor de la cetatea Sucevei din vremea lui Ștefan cel Mare datează și singura inscripție descoperită în săpăturile arheologice. Descoperită în moloz, în dreptul porții de est, lespede de dreptunghiulară (1,20 x 0,85 x 0,25 m), din gresie calcaroasă, mai păstra fragmente din inscripție. Textul, înscris pe bordura unui chenar din patru lobi, mai păstra din începutul pisaniei cuvintele **Io CTEΦA (H)** adică **Io Ștefan**, iar din sfârșit, doar data de lună și zi **CEΠ ΔΙ** adică **Septembrie 14**¹⁰.

Această inscripție încadra stema dezvoltată a Moldovei, având capul de bour întors spre dreapta, cu o stea cu șase raze între coarne, în dreapta soarele, iar în stînga un scut fasciat, cu o floare de crin și trei rozete dispuse diagonal în stînga și cu cruce cu două brațe în dreapta. Fondul stemei a fost pictat cu albastru. Literele săpate în relief, părind a fi aurite, sînt de factura celor din pisaniiile puse de Ștefan cel Mare la bisericile sale înălțate în ultimii ani de domnie.

Avînd în vedere unele analogii ale acestei steme cu reprezentările stemei Moldovei din tetraevanghelul scris în 1502 de monahul Filip și închinat de Ștefan cel Mare mănăstirii Zogrof¹¹, sau de pe clopotul de la Bistrița, donat de Ștefan cel Mare¹², sau de pe cahlele descoperite la Hirău sau la Cetatea Sucevei¹³ și datate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, sau de pe unele discuri smălțuite ornamentale de exterior de la bisericile lui Ștefan cel Mare¹⁴, se poate afirma că pisania descoperită la cetatea Su-

8. M. D. Matei, M. Nicorescu, Al. Andronic, Gh. Arion, T. Martinovici și E. Neamțu, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, VIII, București, 1962, p. 748—752.

9. *Cronicele slavo-române din sec. XV—XVI*, Ed. P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 37.

10. Vezi SCIV, V, 1—2, 1954, p. 271—272, fig. 9.

11. Em. Condurachi, *Blazonul lui Ștefan cel Mare*, în *Hrisovul*, V, 1943, p. 146—151.

12. G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 267.

13. I. Nestor, Gh. Diaconu, M. D. Matei, T. Martinovici, N. Constantinescu și St. Olteanu, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, IV, p. 245, fig. 2.

14. G. Balș, *op. cit.*, p. 226, 228—230.

cevei a fost așezată aici de Ștefan cel Mare, probabil în perioada anilor 1498—1504.

Cercetările arheologice din ultima vreme au dovedit că, o dată cu amenajarea șanțului de apărare, avînd în fazele I și II Ștefan cel Mare contra-escarpa consolidată cu un zid de piatră, iar pe latura de vest un val de apărare, s-au efectuat și lucrările speciale pe platoul din fața cetății. Aici au fost descoperite numeroase locuințe aparținînd meșteșugarilor. Una din locuințe avea un subsol pentru depozitarea probabil a unor vase de vin. Subsolul avea două intrări în pantă, specifice pivnițelor moldovenești, fiind amenajat în interior în mod special pentru păstrarea butoaiei. Din locuința distrusă prin incendiu și prăbușită în pivniță nu s-au păstrat decît resturile unei sobe. Din dărîmăturile acesteia s-au putut scoate pe lîngă fragmente de cable și cîteva exemplare întregi, cu reprezentarea Sf. Gheorghe omorînd balaurul, a leului rampant, a două personaje de curte în costume de epocă etc., toate dovedind un gust artistic deosebit al meșterilor moldoveni¹⁵.

De o deosebită importanță a fost descoperirea pe platoul Cetății de Scaun de la Suceava a unei construcții de formă dreptunghiulară, care pe baza materialului ceramic și numismatic a permis atribuirea ei epocii lui Ștefan cel Mare.

Materialul scos la iveală ne arată că este vorba de un subsol sau pivniță căptușită cu birne a unei construcții, ai cărei pereți laterali nu se înălțau direct pe pereții pivniței, ci pe stîlpii groși care o înconjurau. Descoperirea aici a numeroase teracote decorate cu repertoriul de motive ornamentale aproape identice celor de pe discurile ornamentale de la bisericile lui Ștefan cel Mare, printre care se întîlnesc stema dezvoltată a Moldovei cu doi tenanți, patrupezi înaripați, lei rampanți și cerbi, cu analogii la Hîrlău și mai recent la Curtea Domnească din Iași, a permis arheologilor să considere acest complex drept o casă domnească¹⁶.

Umplerea pivniței, în urma prăbușirii casei incendiate, s-a produs într-un termen scurt, deoarece monedele scoase la iveală aparțin unei singure emisiuni din vremea lui Ștefan cel Mare, și anume din ultimile decenii ale secolul al XV-lea, ceea ce ar permite presupunerea că acest palat domnesc a fost incendiat în mod intenționat, probabil în timpul campaniei lui Ian Albert (1497).

Descoperirea acestui complex pune într-o lumină nouă sistemul de construcții laice din vremea lui Ștefan cel Mare, al împodobirii lor interioare, al construirii sobelor de interior cu cable, avînd motive ornamentale extrem de variate, denotînd un simț artistic deosebit, care corespunde întru totul spiritului vremii, accentuat în mod deosebit de dezvoltarea arhitecturii, picturii și a artelor aplicate în epoca lui Ștefan cel Mare.

15. I. Nestor, T. Martinovici, M. D. Matei, Gh. Diaconu, St. Olteanu și N. Constantinescu, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, V, p. 599—604, fig. 5 și 6.

16. *Ibidem*, p. 597.

Astfel, prin descoperirile de pe platoul din fața Cetății de Scaun a Sucevei, s-a putut stabili rolul jucat de acesta în viața cetății. După cum au stabilit cele mai recente descoperiri, aici se aflau, pe lângă diverse construcții cu caracter laic de strictă necesitate gospodărească pentru cetate, cum ar fi unele depozite sau cuptoarele de var și unele case ale meșteșugarilor, toate constituind o anexă a cetății și îndeplinind anumite funcții economico-administrative.

Una din cele mai importante probleme privind trecutul istoric al orașului Suceava a fost și aceea de a scoate la iveală resturile vechiului târg feudal al Sucevei, în deosebi prin sondaje efectuate în spațiul cuprins între Șipot, Biserica Mirăuți, pîrîul Căcainei și strada Curții Domnești.

Descoperirile recente confirmă pe deplin justetea ipotezei emise încă la începerea săpăturilor de la Suceava, prin care se postulase existența vetrei străvechiului târg feudal Suceava în locul mărginit de pîrîul Căcainei și vechiul curs al riului Suceava, în preajma bisericii Mirăuți, situat în fața pîntenului de deal, pe care se înalță Cetatea de Scaun a Sucevei. Tocmai în această parte a actualului oraș Suceava, a fost descoperit șanțul de apărare al străvechiului târg, datînd din secolul al XIV-lea, probabil înainte de mutarea aici a capitalei voievodatului Moldovei.

Faptul că în porțiunea de teren numită „Șipot“, aflată în afara acestui șanț de apărare al așezării feudale Suceava, s-au descoperit numeroase cuptoare de redus minereul, cuptoare de ars ceramică, gropi de olari, zgură de fier și resturi ceramice provenite din atelierele olarilor este pe deplin explicabil, deoarece în vechile târguri feudale, atît cuptoarele de reducere a minereului sau cuptoarele de ars ceramică, cît și unele ateliere, cum sînt fierăriile, se găseau totdeauna în afara târgului, dincolo de șanțul de apărare, din motive lesne de înțeles cînd ne gîndim la pericolul incendiilor provocate de acestea. Este posibil ca această parte periferică a orașului Suceava din secolul al XIV-lea să fi fost chiar și locuită de meșteșugari. Aceștia din urmă au și fost alungați, iar casele lor incendiate probabil intenționat și terenul respectiv nivelat de constructorul Curții Domnești de la Suceava din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

În ceea ce privește descoperirile de caracter orășenesc de pe locul vechii Curții Domnești de la Suceava, ele dovedesc lărgirea teritorială a târgului Suceava în direcția vestică și indirect deplasarea centrului așezării în jurul Curții Domnești. Așa se explică și deplasarea spre vest, dincolo de biserica Sf. Dumitru și spre sud, către biserica Sf. Gheorghe, a cartierelor meșteșugarilor, mai ales al olarilor, care însă în secolul al XV-lea, dată fiind grija domniei față de orășenime, nu vor fi expuși atacurilor inamicului prin amplasarea lor în afara șanțului de apărare al târgului medieval din această epocă. Urmele acestui șanț de apărare, descoperit după ample și migăloase cercetări de arheologul sucevean C. Soroceanu, au impus o sistematică cercetare care a confirmat întru totul traseul indicat, precum și ipoteza emisă că, spre deosebire de sistemele defensive folosite în alte orașe medievale, unde apărarea se baza pe ziduri puternice de piatră construite jur-împrejurul acestora, la Suceava apărarea târgului s-a efectuat

prin construirea unui puternic șanț de apărare, dublat de un val¹⁷. Acest șanț de apărare a fost construit în secolul al XV-lea și a constituit indiscutabil o piedică pentru atacatori în cursul asediilor întreprinse asupra Sucevei, în campaniile din 1476 și 1485, întreprinse de turci și de poloni în 1497.

Dealtfel, singura informație scrisă referitoare la existența unei fortificații a tirgului medieval Suceava ne-a fost păstrată datorită lui Angiollo, martor ocular al expediției din vara anului 1476, care afirmă că tirgul „era înconjurat cu șanțuri și pâlângi”¹⁸.

Astfel, în vremea lui Ștefan cel Mare, tirgul Suceava, devenit un important centru meșteșugăresc, comercial și politico-administrativ, a fost fortificat cu un șanț și val de apărare și cu o puternică palisadă. Recentele descoperiri infirmă una din tezele foarte răspândite în trecut asupra caracterului agrar precumpănitor al orașelor medievale din țara noastră, primul indiciu constituindu-l însăși nefortificarea așezării. Deocamdată, pe baza descoperirilor de la Suceava, sîntem în măsură a afirma că unele orașe medievale din țara noastră, din zona extracarpatică, au avut un sistem propriu de fortificare, asemănător celor de la cetățile de pămînt și lemn din secolul al XIV-lea.

Un alt obiectiv, de o deosebită importanță pentru cercetările de arheologie medievală preconizate de șantierul Suceava, l-a constituit Curtea Domnească, asupra căreia existau vagi indicații prin prezența unor ruine la suprafața solului în preajma străzii Curții Domnești, în imediata apropiere a turnului-clopotniță al bisericii Sf. Dumitru.

Intr-adevăr, cercetările arheologice de la Suceava au dovedit existența unei Curți Domnești încă din vremea lui Petru Mușat, care în timpul secolului al XV-lea s-a dezvoltat, avînd o formă aproape patrată cu latura de peste 40 m, cu turnuri patrulate, pe laturile curtinelor și probabil și la colțuri. Resturile încăperilor din subsol, ca și întregul material arheologic descoperit mai ales în ultimile campanii de săpături, aflate în strînsă legătură cu sistematizarea orașului Suceava și construirea șoselei magistrale, au permis precizarea, cu destulă claritate, a vechimii Curții Domnești, care datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea.

Ca și în alte curți domnești din vremea lui Ștefan cel Mare, la Suceava s-au desfășurat activități de o deosebită importanță pentru cunoașterea culturii materiale medievale urbane din Moldova. Astfel, atrage atenția în chip deosebit apariția în această vreme a ceramicii de lux, smălțuită și lu-

17. M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*. București, 1963, p. 84, vezi și nota 28.

18. Donado de Lezze, *Historia Turchesca*, Ed. I. Ursu, București, 1610, p.91 ; vezi și Gh. Diaconu, *Observații cu privire la urmele vechiului tîrg al Sucevei în vremea marilor asedii otomane și polone în veacul al XV-lea*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, I, București, 1956, p. 267—283.